

Jobbágy István

SZLOVÁKIA ÉS AZ EURÓPA TANÁCS REGIONÁLIS VAGY KISEBBSÉGI NYELVEK EURÓPAI CHARTÁJA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ELLENŐRZŐ MECHANIZMUSRA

Az alábbi tanulmány az *Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája* (továbbiakban: *Charta*) és Szlovákia viszonyát vizsgálja különös tekintettel az ellenőrző mechanizmusra. Vizsgálódásunkat az első szlovák időszaki jelentés benyújtása (2003. december 5.) és az ellenőrzési folyamat lezárulta (2007. február 21.) közötti időszakra összpontosítottuk. Munkánk forrásanyagaként az Európa Tanács dokumentumai, valamint szlovákiai kormányzati és civilszervezetek dokumentumai szolgáltak, amelyeken keresztül nyomon követhető a *Nyelvi Charta* ellenőrző mechanizmusának működése.

Munkánk első részében a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának* szerkezetét és szlovákiai változatát ismertetjük, majd rátérünk a Szlovákia által benyújtott első időszaki jelentés elemzésére. Ezt követően a *Charta* Szakértői Bizottságának jelentését és az arra adott szlovák kormányzati választ mutatjuk be. Végezetül az ET Miniszteri Bizottságának ajánlásait foglaljuk össze.

Terjedelmi okok miatt a *Charta* általános rendelkezéseivel kapcsolatosan csak a legfontosabb tények ismertetésre vállalkozhattunk. Ugyancsak terjedelmi okokkal magyarázható az a tény is, hogy főképp a szlovákiai magyar kisebbség helyzetét érintő pontokra tudunk nagyobb figyelmet fordítani, a többi kisebbségre csak érintőlegesen fogunk kitérni.

Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának felépítése

A *Nyelvi Charta* preambulumból és öt részből áll. A bevezető rész a különböző nemzetközi jogi előzmények felsorolása mellett az egyezmény alapkoncepciójának egyik legfontosabb pontjára hívja fel a figyelmet: nem a kisebbségeket vagy „kisebbségekhez tartozó személyeket” kívánja védeni, hanem a modern civilizáció uniformizáló nyomása miatt veszélybe került „regionális vagy kisebbségi” nyelve-

ket. Az első részben olyan általános rendelkezéseket találunk, amelyek kijelölik a szerződés definíciós és alkalmazási kereteit. Az 1. cikk a „regionális vagy kisebbségi nyelv” fogalmát és a többnyelvűség különböző szintjeit határozza meg. A második részben a *Nyelvi Charta* általános elveket fektetett le, amelyek azonban nem pontos végrehajtási szabályokat jelentenek, hanem egyfajta keretet vázolnak fel a regionális vagy kisebbségi nyelvek megővésére. Ebben fontos szerepet kap a diszkrimináció tiltása, ugyanakkor a pozitív diszkriminációt megengedi.

A *Nyelvi Charta* harmadik része tartalmazza a konkrét kötelezettségvállalásokat a védelem alá helyezett nyelveket illetően. A többnyelvűség biztosítását különböző jogi erővel bíró opciókkal kívánták elősegíteni. A részes feleknek jogukban áll megválasztani a harmadik rész 35 pontját a *Charta* 68 lehetséges pontja közül.¹ A *Charta* szelleméből következően azonban az elterjedtebb és homogénebb területeken beszélt nyelvekkel kapcsolatosan erősebb kötelezettségvállalással járó pontokat kell választani.² A harmadik rész konkrét intézményekhez köti a nyelvhasználatot, amelyek esetében rögzítették a kötelezően vállalandó pontok számát. Ezek a következők:

- a) oktatásügyben (8. cikk) és a kulturális intézmények (12. cikk) esetében három pont vállalása kötelező;
- b) az igazságszolgáltatásra (9. cikk), a közigazgatási hatóságokra és közszolgálati szervekre (10. cikk), a tömegtájékoztatási eszközökre (11. cikk), gazdasági és társadalmi életre (13. cikk) vonatkozóan egy-egy pontot kell vállalni.

A *Nyelvi Charta* negyedik és ötödik része az ellenőrző mechanizmus leírását és a nemzetközi szerződéseknél megszokott záró rendelkezéseket tartalmazza. A dokumentum végrehajtásáról a részes államok jelentéseket tesznek közzé: a hatályba lépést követően egy éven belül, majd pedig háromévenként nyújtanak be jelentést az Európa Tanácshoz. Az ET-n belül a Miniszteri Bizottság mellett működő ügynevezett Szakértői Bizottság (Committee of Experts) véleményezi a beérkezett jelentéseket, amelyeket ajánlásokba foglalva továbbít a Miniszteri Bizottságnak.

A *Charta*, a kellő számú ratifikációk után 1998. március 1-jén lépett hatályba.

Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának „szlovákiai változata”

Az 1992-ben történt aláírásra való megnyitás óta a szlovákiai magyar pártok többször is szorgalmazták a *Nyelvi Charta*hoz való csatlakozást. Az 1994 és 1998 között regnáló harmadik Mečiar-kormány idején tárcaközi bizottság is alakult, de az akkori kisebbségellenes közhangulatban nem történhetett meg az aláírás. A fordulat az 1998-as szlovákiai választások után következett be, amikor a kormánytényezővé

előlépő Magyar Koalíció Pártja (MKP) a kormányprogramba tudta iktatni a *Charta* elfogadását.³

Az euroatlanti integráció folyamatában „felhalmozott” hátrányt az első Dzurinda-kormány szerette volna minél gyorsabban ledolgozni, s ezért feszített tempójú törvényalkotásba kezdett azokon a területeken, ahol a nemzetközi közösség hiányosságokra mutatott rá. A kisebbségi kérdés tehát kiemelt fontosságú kérdéssé lépett elő ebben az időszakban, amit az is mutatott, hogy az egyik legkorábban elfogadott jogszabály éppen a kisebbségi nyelvhasználatról szóló (184/1999. számú) törvény volt 1999-ben.⁴

A *Charta* szlovákiai változata a szlovák kormányon belüli, meglehetősen heves viták után öltött végleges formát. Az egyeztetési folyamatot a szlovák kultuszárca kezdte meg⁵ 1999 októberében, majd ezt követően a tervezet kidolgozása átkerült a külügyminisztérium hatáskörébe. A rendelkezésre álló anyagokból nem derül ki pontosan, hogy mi volt a váltás oka, de valószínűsíthető, hogy a kormányban képviselt MKP vezette minisztériumok képviselői nem voltak megelégedve a kulturális minisztérium munkájának szakmai színvonalával és koncepciójával.⁶ A külügy keretein belül dolgozták ki a *Charta* elfogadásának végleges tervezetét,⁷ amely tartalmát tekintve megegyezik az 588/2001. számú külügyminisztériumi közleménnyel.⁸ Így a *Chartát* Szlovákia 2001. február 20-án írta alá és 2001. szeptember 5-én ratifikálta.

A *Charta* „szlovákiai változata” (588/2001. számú külügyminisztériumi hirdetmény) a Szlovák Tudományos Akadémia (SZTA) szakértői véleményére alapozva kilenc nyelvet sorol fel.⁹ Ebben a felsorolásban új elemnek számított a bolgár nyelv, amely a kormány részére készített korábbi tervezetekből hiányzott.

A szlovákiai *Charta* „definíciós” részének egyik legnagyobb előrelépése – a korábbi tervezetekhez képest – a nyelvek csoportokba való osztása, amit az egyeztetési folyamatban az MKP szorgalmazott. Az első csoportba a magyar nyelvet sorolták, amelyre a beszélők lélekszáma és a nyelv elterjedtsége miatt a legerősebb kötelezettségvállalással járó pontokat jelölte meg a szlovák kormány. A második csoportba a ruszin és ukrán nyelv került, amelyekre már a kevesebb kötelezettséggel járó pontok vonatkoztak. A legkevesebb vállalást értelemszerűen a harmadik csoportba tartozó hat nyelvre vállalták. A korábbi tervezetekhez képest nem történt előrelépés a regionális nyelv fogalma, illetve az e nyelvekre vonatkozó földrajzi körzetek kijelölése tekintetében. A kulturális minisztérium első tervezetében szereplő érvelésnek a külügy előterjesztése „tudományos” színezetet adott azzal, hogy SZTA szakértői véleményére alapozva kijelentette, hogy Szlovákiában egyetlen körzet sem teljesíti a regionális nyelveknek megszabott feltételeket. Az előterjesztő azt azonban már nem jegyezte meg, hogy a *Nyelvi Charta* (I. rész – 1b.) nem feltétlenül közigazgatási körzetekre gondol, amikor speciális nyelvi zónák megalkotására ösztönzi a részes államokat. Tehát ki lehetett volna jelölni olyan nyelvi körzeteket, amelyekben foko-

zott védelmet kap egy-egy nyelv.¹⁰ A szlovák politikai közgondolkodás azonban meglehetősen következetesen elzárkózik mindenféle kisebbségi vonatkozású terület körülhatárolásától, attól tartva, hogy ez valamiféle kiindulási pontja lehet a területi autonómia-követeléseknek. Így a végleges változat meghagyta a 221/1999. számú rendeletre való hivatkozást, amely a településeken 20%-os kisebbségi számarányhoz köti a jogok gyakorlását. A kormányrendelettel kapcsolatosan ki kell emelni azt az ellentmondást, hogy nem az anyanyelvet, hanem a nemzetiséget veszi alapul a kisebbségi települések kijelölésekor. Így az ellentmond annak a *Charta* által hirdetett elvnek, hogy az nem nemzeti kisebbséghez tartozó személyeket, hanem regionális vagy kisebbségi nyelveket véd.

A záró rendelkezések (21. cikk) értelmében a *Chartának* csak a célokat és elveket tárgyaló II. részéhez (7. cikk 2–5. bekezdéséhez) lehet egy vagy több fenntartást tenni, a többi rész esetében fenntartások megfogalmazása nem lehetséges.¹¹ A fentiekben jelzett általános elvekhez képest meglehetősen konkrét fenntartásokat fűzött a külügyminisztérium előterjesztése. Az első fenntartás kimondta, hogy a *Nyelvi Charta* egyetlen pontja sem lehet ellentétben a szlovák alkotmány azon cikkével, amely szerint Szlovákia államnyelve a szlovák. A második fenntartás első fele kimondta, hogy a *Chartát* nem lehet úgy értelmezni, hogy ellentétbe kerüljön olyan nemzetközi szerződésekkel, amelyek az állampolgárok egyenlőségét biztosítják, függetlenül azok faji vagy vallási eredetétől.

A fenntartások közül valószínűleg a III. résszel foglalkozók nevezhetők a legvitatottabbnak, mivel a konkrét kötelezettségvállalásokhoz fűztek korlátozó értelmezést. Az oktatással foglalkozó 8. cikk 1e pontjához fűzött fenntartás szerint Szlovákia a felsőoktatást csak a pedagógusok, teológusok és a kulturális területeken dolgozók tekintetében kívánta elérhetővé tenni, oly módon, hogy a tantárgyak többségét kisebbségi nyelven fogja oktatni.¹² Ugyancsak konkrét kötelezettségvállaláshoz fűzött fenntartással találkozunk a „*Közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek*” című részben (10. cikk 1. aii., 2a és 3b pont). E két pont a közigazgatási tisztviselők „regionális vagy kisebbségi” nyelvtudását írta elő, illetve regionális vagy helyi közigazgatásban biztosította a védelem alá helyezett nyelvek használatát. Itt lényegében Szlovákia korlátozni kívánta a *Chartában* elfogadott pontok hatókörét, mivel az 1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvényre vonatkoztatta ezek érvényességét. E szerint a szlovákiai tisztviselőnek nem kötelessége beszélni a kisebbségi nyelveket, még a 20%-os kisebbségi aránnyal rendelkező településeken sem. Ezzel párhuzamos a hirdetmény még egyszer nyomatékosította azt, hogy a fent említett két közigazgatással kapcsolatos pont alkalmazása nem történhet az államnyelv rovására.

A kulturális tevékenységgel és létesítményekkel foglalkozó 12. cikkhez (1e pont) szintén fenntartást fűztek. Ez a pont a kulturális intézményekben dolgozók regionális vagy kisebbségi nyelvtudását írta elő. A fenntartás szerint ezt a pontot csak a

diszkriminációt tiltó törvények betartásával lehet alkalmazni. Hasonló megjegyzést fűztek a „*Gazdasági és társadalmi élet*”-tel foglalkozó 13. cikkhez (2c pont) is. Ez a pont a kórházakban és nyugdíjas-otthonokban dolgozók regionális és kisebbségi nyelvtudását írta elő. Ha értelmezni próbáljuk a fenti két fenntartást, akkor arra gondolhatunk, hogy a kisebbségi nyelv nem ismerete nem lehet kizáró ok a kisebbségi nyelvet használó intézményekben. Ebből az következik például, hogy olyan vezető is állhat egy kisebbségi intézmény élén, aki nem ismeri az általa vezetett intézmény „munkanyelvét”.¹³

A *Nyelvi Charta* által megengedett általános fenntartások esetében (II. rész) azt láthatjuk, hogy a tervezet előterjesztője már-már megszállottan hangsúlyozza az államnyelv védelmét. Pedig a *Charta* preambuluma elegendő biztosítékot ad erre vonatkozólag, amikor kijelenti, hogy „a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelme és támogatása nem történhet a hivatalos nyelvek és azok megtanulása szükségességének hátrányára”. A konkrét kötelezettségvállalásokkal kapcsolatos fenntartások (III. rész, 8., 10., 12., 13. cikk) pedig egyértelműen szembe mennek a *Charta* – előzőekben már idézett – záró rendelkezésével, mivel ezekkel kapcsolatosan nem fogalmazhatóak meg fenntartások.

Lássuk azonban cikkenként a III. rész konkrét kötelezettségvállalásait. Az oktatással foglalkozó 8. cikk – a felsőoktatásra vonatkozó pont (1. ei) kivételével – a fennálló helyzetet jelenítette meg. Így a bölcsődétől a középiskoláig terjedő teljes magyar nyelvű oktatási rendszer megjelent az elfogadott pontok között. A felsőoktatásra vonatkozó pont az MKP 1998-as kormánya lépése után kialakított „magyar kar”-nak megfelelően került elfogadásra, mivel Szlovákia az 1.ei ponthoz fűzött fenntartás szerint csak a pedagógusok, teológusok és a kulturális területeken dolgozók tekintetében kívánta elérhetővé tenni a magyar anyanyelvűek számára a felsőoktatást. Tulajdonképpen ez is egy már létező gyakorlatot fogadott el, de korábban Szlovákia nem vállalt jogi kötelezettséget a pedagógusok és kulturális dolgozók anyanyelven történő képzésére, illetve anyagilag nem támogatta a magyarországi és egyéb forrásokból fenntartott komáromi székhelyű református¹⁴ teológusképzést.

Az igazságszolgáltatással foglalkozó 9. cikk a bírósági tárgyalások (büntető és polgári) és igazságszolgáltatási eljárások (közigazgatási ügyek) teljes regionális vagy kisebbségi nyelvű lefolytatását lehetővé tevő pontok (1. ai., 1. ai., 1. ci.) kivételével minden, a magyar kisebbség szempontjából fontos pontot elfogadott. A teljes igazságszolgáltatási eljárás magyar nyelven történő lefolytatása lett volna a magyar nyelvhasználat szempontjából előrelépés ezen a területen, de ezt Szlovákia még a 20%-os kisebbségi települések esetében sem vállalta, ami a legalacsonyabb igazságszolgáltatási fokot érintette volna. Ez a kötelezettségvállalás túlment volna a *Charta* elfogadásáig folytatott szlovákiai igazságszolgáltatási gyakorlaton, és politikai kompromisszum sem született az 1998-as kormányalakítási tárgyalások során, s így nem kerülhetett elfogadásra.

A *Nyelvi Charta* III. részének 10. cikke a közigazgatási hatóságokkal és közszolgálati szervekkel kapcsolatosan fogalmazott meg nyelvhasználati opciókat. A *Charta* szlovákiai változata 5 olyan pontot (ai., aiii., 1b, 3a, 4b) „hagyott ki”, amelyek fontosak lettek volna a szlovákiai magyar nyelvhasználat szempontjából. Egyebek között nem talált elfogadásra az a magyar igény, hogy a közigazgatási hatóságok minden feltétel nélkül használhassák a kisebbségi vagy regionális nyelvet (ai. pont), mivel ennek a cikknek a pontjai is az 1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvény szerint kerültek elfogadásra, amely – ahogyan már említettük – kimondta, hogy a kisebbségi településeken dolgozó hivatalnokoknak nem kötelessége beszélni a kisebbségi nyelvet. Ugyancsak az 1999-es belső szabályozást haladta volna meg az aiii. pont, amely szerint szóbeli és írásbeli kérelmeket lehet benyújtani és választ kapni regionális vagy kisebbségi nyelven. Ez a pont főként a kisebbségi nyelvű válaszok esetében tért el a belső szabályozástól, ezért ennek a pontnak az elfogadása „megnövekedett anyagi természetű terheket” jelentett volna az államigazgatási szerveknek. Ugyanez vonatkozik a kétnyelvű szövegekre és formanyomtatványokra (1b pont), mivel ezeken a területeken is csak bizonyos korlátok között engedélyezte a belső szabályozás a kétnyelvűséget. A közszolgálati szervek vonatkozásában a szintén fentiekben említett okok miatt nem fogadták el az általános nyelvhasználatot (3a) és az „elegendő számú köztisztviselő és közalkalmazott” foglalkoztatásáról és képzésről rendelkező pontokat (3a és 4b).

A tömegtájékoztatással foglalkozó 11. cikk esetében a magyar igények¹⁵ négy pontban haladták meg a végső változatot. Szlovákia nem vállalta, hogy létesít egy-egy magyar nyelven sugárzó rádióállomást és televíziós csatornát, sőt azt sem vállalta fel, hogy „bátorítja vagy megkönnyíti” ilyen tömegtájékoztatási eszközök létesítését (1. ai. és 1. aii.). A fenti elutasító magatartáshoz „szervesen” illeszkedett az a pont is, amelyben nem vállalták magyar nyelvű újságírók és személyzet képzését a tömegtájékoztatási eszközök részére (1g).¹⁶ Az önálló média megteremtése helyett a szlovák kormány a többségi tömegtájékoztató eszközökben sugárzott kisebbségi nyelvű műsorokkal kapcsolatosan vállalt kötelezettséget (1. aiii.), ami ebben az esetben is megfelelt a fennálló gyakorlatnak.

A *Charta* 12. cikke a kulturális élet területeit szabályozta, amelyben a magyar nyelvhasználati igényekkel kapcsolatosan két pontban (1h és 2.) találunk eltérést. A magyar igény egy olyan fordítói és terminológiai kutatóbázisra vonatkozott, amely a közigazgatási, kereskedelmi, gazdasági stb. területeken felmerülő nyelvi problémákat orvosolta volna. Már az 1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvény idején is felmerült egy ilyen iroda létesítésének gondolata, de ennek finanszírozását a szlovák kormány elutasította. Ebben a kérdésben tehát nem volt konszenzus a kormánypártok között, aminek a legvalószínűbb oka az volt, hogy az iroda felállítása „megnövekedett” anyagi kiadásokkal járt volna.¹⁷ A szlovákiai *Charta* „kárptólásként” a 2. pontot jelölte meg. Ez a pont – lefordítva a szlovákiai viszonyokra – a

20% alatti magyar lakosságú településeken (például Pozsony, Kassa) „megengedi, bátorítja, és/vagy biztosítja” a magyar nyelvű kulturális élet folytatását és intézmények fenntartását. Ez a rész is a fennálló gyakorlatot tükrözte, s ezért semmiféle pótlólagos kiadással nem járt.

A 13. cikk a gazdasági és társadalmi élettel foglalkozik. Ebben a részben a magyar nyelvhasználati igények és a Charta szlovákiai változata meglehetősen távol áll egymástól. Itt a magyar igények olyan területekre „tévedtek”, amelyek nem szerepeltek az 1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvényben. Ilyen területek a pénzügyi-bankszektor (2a), a közszektor (2b), biztonsági felhívások (2d) és a fogyasztóvédelmi információk (2e). Az utóbbi három területen némi teret nyitott az 1999-es törvény, de „takarékosági okokból” meglehetősen szűkre szabott értelmezést engedett meg az alkalmazás során.

A 14. cikk esetében a szlovák kormány elfogadta a magyar–szlovák határon túli cserekapcsolatokra vonatkozó két pontot, amelyek a Magyarország és a szlovákiai magyar kisebbség közötti kapcsolatok elősegítéséről szólnak a kultúra, oktatás és információcsera területein, illetve az előbbieken felsorolt területeken működő szervezetek közötti együttműködés „megkönnyítését és/vagy támogatását” szorgalmazták.

Ha tömören szeretnénk megfogalmazni a fentieket, akkor kijelenthetjük, hogy a *Nyelvi Charta* szlovákiai változata az 1990 és 2003 között kialakult nyelvhasználati és oktatási gyakorlatot kodifikálta.

A továbbiakban a *Charta* szlovákiai változatának ellenőrzési folyamatát fogjuk végigkísérni. Elsőként a szlovák kormány által 2003-ban benyújtott első időszaki jelentést fogjuk áttekinteni, elemezni.

A Nyelvi Charta végrehajtásáról benyújtott első szlovákiai időszaki jelentés

Szlovákia – munkánk írásának idején – az első ellenőrzési¹⁸ kört már befejezte. A szlovák kormány 2003. december 5-i keltezéssel juttatta el időszaki jelentését¹⁹ az Európa Tanácshoz, amelyet a *Charta* 15. cikke írt elő. A *Nyelvi Charta*ban vállalt kötelezettségek teljesítését országjelentések és az egyéb forrásokból rendelkezésre álló információk alapján hat évre választott Szakértői Bizottság tekintette át (16–17. cikk). A szakértői testület a források áttanulmányozása után jelentést készített az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága számára.²⁰

Az időszaki jelentés első része ismerteti a *Charta*nak Szlovákia által ratifikált pontjait, majd rátér a védelem alá helyezett kilenc nyelv felsorolására (3. cikk), illetve az egyes nyelvi csoportokra elfogadott konkrét kötelezettségvállalások ismertetésére. A regionális vagy kisebbségi nyelvek területét a 221/1999. számú kormány-

rendelet alapján határozták meg. Ez azt jelentette, hogy a 2001. május 26-i népszámlálási adatok alapján 20%-ot elérő kisebbségi települések²¹ jöhettek számításba. A 2001 májusában mért adatok szerint Szlovákiának 5 379 455 lakosa volt, amelyből 763 601 (14,2%) vallotta magát nem szlovák nemzetiségűnek. Ezek között voltak olyan nemzetiségek, amelyek nyelve nem került be a *Charta* által védett kilenc nyelv közé (például zsidó). A magyar kisebbség aránya 9,7%-ot (520 528 lakos) tett ki, ami után a romák (1,7%), csehek (0,8%), ruszinok (0,4%) és ukránok (0,2%) következtek.

A Kalligram Alapítvány a *Nyelvi Charta* első szlovákiai időszaki jelentéséhez készített tanulmányában²² az egyik fő problémaként jellemzi az alkalmazási (földrajzi körzet) terület hiányát. Az alapítványi jelentés felhívja arra a figyelmet, hogy a különböző kötöttségek miatt a 20%-os kisebbségi területeken sem érvényesül automatikusan a kisebbségi nyelvhasználat. Így például járási és kerületi szinten a székhely, s nem a terület szerint engedélyezik a nyelvhasználatot, ami azt eredményezte, hogy a 20% feletti magyar lakosságú nagyszombati és nyitrai megyékben-kerületekben nem használható hivatalos nyelvként a magyar, mivel egyik kerületi székhelyen sem érte el a magyar lakosság arányszáma a 20%-ot.

A szlovákiai időszaki jelentés ezt követően felsorolta a *Charta* által érintett területek szerint a kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó jogi szabályozást, majd a védelem alá helyezett kilenc nyelv fentiekben már jelzett csoportosítása szerint (magyar, ruszin-ukrán és egyéb) külön-külön is áttekintette az egyes nyelvekre vonatkozó törvényeket és egyéb jogi szabályzókat. Tekintsük át tehát a szlovákiai időszaki jelentés egyes konkrét kötelezettségvállalásokra vonatkozó megállapításait.

Az oktatásra vonatkozó 8. cikk esetében – a *Charta* szlovákiai változatáról szóló részben már kifejtett módon – Szlovákia vállalta a bölcsödétől az egyetemig terjedő teljes magyar nyelvű oktatási rendszer „elérhetővé tételét”. A vállalások között szerepelt a kisebbségi nyelven oktató tanárok továbbképzése és tanácsadó testület felállítása a magyar nyelvű kisebbségi oktatás területén vállalt kötelezettségek ellenőrzésére. Az időszaki jelentés kiemeli a kétnyelvű pedagógiai dokumentáció bevezetését, nulladik osztályok indítását (általános iskola) a szociálisan hátrányos helyzetű (roma) tanulók számára, illetve erre a célra átképzett pedagógiai asszisztensek alkalmazását az iskola-előkészítő és általános iskolai hálózatban.²³ A szlovákiai vállalások szempontjából ugyancsak fontos tényként említik meg, hogy 2002. július 1-jétől a települési, illetve a kerületi önkormányzatok vették át az általános és középiskolák fenntartását, ami a kisebbségi települések esetében nagyobb beleszólást enged az oktatás megszervezésébe. A jövőbeni fejlesztési célokat a 1193/2001. számú kormányrendelet és a 368/2002. számú parlamenti bizottsági határozat alapján jelölték ki, amely 15-20 évre adta meg a követendő célok irányát. Ezek a célok 2002. novemberi kormányprogramban is szerepeltek:

a) új iskolaügyi törvény elfogadása, az iskolaügy finanszírozásának reformja;

- b) egyetemalapítás a magyar kisebbség részére, hogy leküzdjék a felsőoktatásban felhalmozott lemaradást;
- c) kisebbségi pedagógusok anyanyelven történő képzésének kiterjesztése;
- d) a ruszin és roma kisebbség anyanyelvű oktatásának fejlesztése;
- e) nyitott iskolarendszer megteremtése: az állami, egyházi és magán oktatási intézmények közötti egyenlőség biztosítása.

A célok és elvek felvázolása után az időszaki jelentés a konkrét számok tükrében mutatta be a magyar iskolarendszer állapotát a 2001/2002-es iskolaévre vonatkozóan. Az általános iskolákba 650 027 szlovák állampolgárságú gyermeket íratnak be, amelyből 589 791 szlovák és 52 863 magyar nemzetiségű. A gimnáziumok²⁴ esetében 80 434 tanulóból 74 104 szlovákot és 5787 magyar nemzetiségűt vettek fel. A felsőoktatásra vonatkozóan nem találunk konkrét számokat a jelentésben, csak a létező magyar nyelvű képzéseket²⁵ sorolja fel az időszaki jelentés. A szlovákiai időszaki jelentés az összefüggések mellőzése nélkül adja meg a magyar oktatásra vonatkozó számokat, amiből önmagában nehezen vonhatók le következtetések. Itt például a magyar középiskolai rendszer strukturális problémáira gondolhatunk (például kevés a magyarul tanulható szak), ami arra kényszeríti a magyar tanulók jelentős részét, hogy iskolatípustól függően 17-45%-ban válasszanak szlovák nyelvű oktatási osztályokat.

Az igazságszolgáltatással foglalkozó 9. cikk – ahogyan már előzőleg említettük – viszonylag nagy teret enged a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatának. Ezzel kapcsolatosan azonban hangsúlyozni kell, hogy ez a terület nem tartozik a klasszikus kisebbségvédelmi területek közé. A törvény előtti egyenlőségből következik ugyanis a szabad nyelvhasználat joga, mely lehetővé teszi a hivatalos (állam) nyelvet nem beszélő számára, hogy egyenlő félként lépjen fel a bíróságok vagy más jogi fórumok előtt. Ebből következően az anyanyelvhasználatot sem a kisebbségi igényeknek megfelelően alakították ki az elmúlt negyven év során a szlovákiai jogrendben.²⁶ A *Nyelvi Chartára* vonatkozó szlovákiai vállalásokban is a korábbi évtizedekben kialakult gyakorlat tükröződik, mivel például a teljesen kisebbségi nyelvű jogi eljárások lefolytatását nem fogadták el,²⁷ pedig ha a magyar nyelv jogszolgáltatásban való használatát meghatározták volna földrajzi körzetek²⁸ szerint, akkor minimális ráfordítással meg lehetett volna teremteni ennek a nyelvhasználati lehetőségnek az alapjait. Problémák merülnek fel az elfogadott pontokkal is, mivel például az 1. bii. pont a tolmács- és fordítói szolgálat díjtalan igénybevételének lehetőségét írta elő. Ez a szlovákiai jogrendben azonban csak az eljárás résztvevőire vonatkozik, mivel például ha kisebbségi nyelven megszólaló személy tanút idéz be, akkor annak tolmácsolási költségeit már saját magának kell állni.²⁹ Ugyanez vonatkozik a kisebbségi nyelven előterjesztett írásos bizonyítékokra, amelyeket az eljárás résztvevőjének saját költségén kell lefordítani az eljárás nyelvére. Így a fenti jogi

megoldás nem teljesíti az 1. bii. pontban elfogadott elvet, mely szerint el kell érni, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelv használata külön költséggel ne járjon az eljárásban résztvevő személynek. A 3. pont szerint a legfontosabb jogi anyagokat, különösen azokat, melyek a nyelvek használóit érintik, a regionális vagy kisebbségi nyelven is közzéteszik. Ennek a kötelezettségvállalásnak az ellenőrzését a 27/2001. számú kormányhatározat alapján az emberi és kisebbségi jogokért felelős miniszterelnök-helyettesre (az akkori kormányban Csáky Pál) bízták.

A 10. cikk kapcsán az időszaki jelentés a közigazgatási hatóságokkal és közszolgálati szervekkel összefüggésben mutatta be az egyes szlovákiai jogszabályokat. Ezek a következők: az utónévről és a családi névről (300/1993)³⁰, az anyakönyvezésről (154/1994)³¹ és a települések nemzetiségi kisebbségek nyelvén történő megjelöléséről (191/1994)³² szóló törvények, a 270/1995-ös államnyelvtörvény, a 184/1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvény. A szlovákiai jelentéstevő ugyan ismereti a nyelvhasználattal kapcsolatos jogi szabályozást, de ezek mindennapi életre való hatását már meglehetősen szűkszavúan mutatja be. A jelentés kifejti, hogy több területen lehetőség van a hivatalos kérvények kisebbségi nyelvű előterjesztésére, de ezzel a joggal nem élnek a kisebbségek. Ezzel a jelentéstevő azt a látszatot igyekszik kelteni, mintha a törvényalkotó mindent megtett volna, de a jogok alanyai mégsem éltek a felkínált lehetőséggel. Természetesen ez a kép messze van a valóságtól, mivel még a többségi magyar területeken (például a Komáromi vagy Dunaszerdahelyi járás) is nehézkes a hivatalos életben a magyar nyelvhasználat, ami főként az ügyviteli nehézségekre (például nyomtatványok hiánya, hivatalnokok nyelvtudása) vezethető vissza.

A szlovákiai időszaki jelentésben ezek után még találunk néhány nehezen értelmezhető, illetve vitatható kijelentést is. A jelentéstevő például megjegyzi, hogy a kb. 50-50%-ban magyar–szlovák lakosságú körzetekben a szóbeli érintkezésben rutinszerűen használják a magyart, s ott, ahol szükséges, írásbeli formában is. Felmerülhet a kérdés, hogy a szlovák jelentéstevő honnan szerezte ezt az információt, amely a fele-fele arányban lakott településekre vonatkozik. S mégha ez a megállapítás helytálló is, akkor miért nem a 20%-os kisebbségi települések tekintetében vizsgálódik, hiszen ezekben lehet használni hivatalos érintkezésben a kisebbségi nyelveket. Ugyancsak vitatható az a megállapítás, mely szerint a 20-50%-os járásokban (például vágsellyei, lévai, érsekújvári) a szociális intézményekben, nyugdíjas-otthonokban, árvaházakban a személyzet beszéli a magyart,³³ ami meglehetősen durva általánosítás, főként akkor, ha a szlovákiai törvényalkotás nem segíti elő a jelentéstevő által felvázolt helyzet kialakulását. A 4b pont éppen a kisebbségi nyelvet is beszélő köztisztviselők és közalkalmazottak foglalkoztatását és képzését írta elő, ezt azonban a szlovák fél nem fogadta el kötelezettségvállalásként. A *Nyelvi Chartához* fűzött fenntartás pedig éppen azt hangsúlyozza, hogy a 10. cikk vállalásainak alkalmazása során fokozottan kell figyelni az államnyelv betartására.

A 11. cikket az időszaki jelentés az elfogadott pontok ismertetésével kezdi, amelyből kiderül, hogy Szlovákia sem nem „biztosítja” (1. ai.), sem nem „bátorítja” (1. aii.) egy-egy önálló magyar nyelven sugárzó televíziós csatorna, illetve rádióállomás létesítését. Ehhez kapcsolódóan nem tartotta szükségesnek kisebbségi nyelvű újságírók és személyzet képzését sem (1g). Így tehát Szlovákia a többségi média keretein belül biztosítja a magyar nyelvű adásokat. A törvényi feltételek bemutatását az alkotmány 34. cikkének 1. bekezdésével kezdte meg a jelentéstevő, mely szerint a kisebbségek számára biztosított a jog, hogy anyanyelvükön jussanak információhoz. Ehhez az alkotmányos joghoz kapcsolódóan a hírközlésről szóló 308/2000. számú törvény (16. cikk g pont) szerint a programok továbbítása államnyelven és a kisebbségek nyelvein történik a speciális jogszabályoknak megfelelően. Speciális jogszabályként a Szlovák Rádióról (255/1991.) és Televízióról (254/1991.) szóló törvényeket jelölte meg. A Szlovák Televízió esetében egyértelműen kimondja a törvény (3. cikk 3. bekezdés), hogy a „nemzetiségek és etnikai csoportok” anyanyelvein is sugároz műsorokat. A Szlovák Rádióról szóló jogszabály (6. cikk d pont) esetében csak egy homályos utalást találunk, amely szerint a rádió hozzájárul a Szlovákiában élő „nemzetiségek” kultúrájának fejlesztéséhez. Azt, hogy ezt milyen nyelven teszi, már nem derül ki a szövegből. Ezzel kapcsolatosan az előzőekben már idézett Kalligram Alapítvány jelentése megjegyzi, hogy törvényi hiányosságok vannak a kisebbségi nyelvű média törvényi szabályozásában, amely miatt nem biztosított a meglévő kisebbségi műsorok szerkesztősegeiben a független, pártatlan és szakmailag megalapozott munka. A Kalligram Alapítvány jelentése szerint ezt törvényt módosítással vagy a nemzetiségi kisebbségekről szóló különálló törvény keretein belül lehetne rendezni.

A szlovákiai időszaki jelentés a magyar nyelvű rádióadással kapcsolatosan megjegyzi, hogy a Szlovák Rádió belül külön magyar főszerkesztőség³⁴ működik, amelynek 44 tagú szerkesztősége van. A magyar adáson belül kb. 56 óra műsort készítenek hetente, s ez a 2002-es évben összesen 2480 óra sugárzást jelentett. A jelentés készítője szerint a műsorok lefedték a magyar kisebbség teljes kulturális életét. A *Nyelvi Chartáról* szóló időszaki jelentés nem foglalkozik a kisebbségi nyelvű kereskedelmi rádiózás problémáival sem, ami az 1995-ös államnyelvtörvény vonatkozó rendelkezései és az egyéb jogi szabályozás ellentmondásossága miatt lényegében lehetetlen vállalkozásnak tűnik Szlovákiában.³⁵

A szlovákiai jelentés fenti adatai és megállapításai csak az elmúlt években, a médiában lezajlott folyamatok tükrében értelmezhetők, ezért az összehasonlítás kedvéért érdemes beletekinteni egy 1999 szeptemberében a kisebbségi műsorokról készült jelentésbe,³⁶ melynek szerzője P. Šrámek, a Szlovák Rádió programigazgatója volt. A jelentés az 1998-as évet tekinti át és az 1999-re megfogalmazott terveket ismertette, amely lényegében egyfajta – Mečiar-korszak utáni – kiindulási állapotot is rögzített a kisebbségi rádiózás területén. A programigazgató jelentése szerint az

1998-ban és 1999-ben 9,4, illetve 9,5 millió Sk-t költöttek a pozsonyi székhelyű magyar szerkesztőségre. Csak összehasonlításként jegyezzük meg, hogy ugyanekkor az eperjesi székhelyű ruszin-ukrán adásra 10,7, illetve 10,9 millió Sk-t fordítottak. A két kisebbség közötti létszámbeli különbséget figyelembe véve óriási ráfordítás-beli aránytalanságot tapasztalhatunk. Az adásidőt tekintve a magyar adásra 1999-ben 2367 óra műsoridő³⁷ jutott, míg a ruszin-ukrán adás ugyanekkor mindössze 671 órát sugárzott. Ez azt jelentette, hogy a magyar adás kb. 3,5-ször többet sugárzott kb. 1,4 millió Sk-val kisebb költségvetés mellett. A programigazgató jelentése szerint a magyar adás körül nem jelentkeztek problémák, és csak a magyar kisebbségi területek sugárzási lefedettségével kapcsolatosan jelentek meg szórványosan megfogalmazott igények.³⁸

A magyar nyelvű televíziós adással kapcsolatosan a *Nyelvi Charta* teljesítéséről szóló időszaki jelentés megjegyzi, hogy a Szlovák Televízió pozsonyi székhelyén magyar szerkesztőség működik, amely 62,21 órát sugároz évente.³⁹ Ez a műsoridő heti bontásban alig haladta meg az egy órát, ami a magyar lakosság 10% körüli arányszámához viszonyítva meglehetősen kevésnek mondható. A hiányos adatok miatt itt is érdemes áttekinteni egy minisztériumi felkérésre készített jelentést, amely 1999 augusztusából származik.⁴⁰ A jelentés az 1999-es évben a kisebbségi műsorok struktúrájában végrehajtott reformot vázolta fel. Eszerint 1999. április 1-től vezették be az új sugárzási rendet, amely a kisebbségi műsorok idejének növekedését eredményezte. 1999 januárja és márciusa között a Szlovák Televízió havonta háromszor sugározta félórás magyar nyelvű magazinműsorát. Az említett április 1-jei reform után heti két alkalomra növekedett a magyar magazin sugárzási gyakorisága. E mellett új műsorként került a képernyőre – a nyári időszakot kivéve – minden hétköznap délután a magyar nyelvű hírösszefoglaló. A jelentés összegzőként megállapítja, hogy az 1999. január 1. és augusztus 22-e közötti időszakban 63,6 óra műsoridő állt a kisebbségek rendelkezésére, amelynek 45,6% (29 óra) volt magyar nyelvű. Ha 12 hónapra kivetítenénk az új kisebbségi műsorstruktúrában sugárzott magyar programok idejét, akkor kb. 60–65 órás éves műsoridőt kapnánk. Ez nagyjából megegyezik a *Nyelvi Charta* teljesítéséről szóló időszaki jelentésben szereplő 62,21 órával, ami azt is jelenti, hogy 1999 és 2002 között a műsoridő terjedelme nem változott. A magyar adásokra fordított viszonylag kevés idő mellett az anyagiak szűkösségét is meg kell említeni, mivel J. Filo jelentése szerint 1999 első nyolc hónapjában 2,6 millió Sk-t fordítottak a magyar adások elkészítésére, ami meglehetősen szerény összegnek mondható.

A televízióval foglalkozó részbe kívánczik – a szlovákiai időszaki jelentés által nem említett – a 2003. július 30-án a Szlovák Televízió 1. csatornáján (STV1) sugárzott magyar nyelvű reklám esete, amellyel a közszolgálati televízió felügyelő tanácsa⁴¹ is foglalkozott. A magyar reklám esete meglehetősen szemléletes képet nyújt a szlovákiai többségi médiában uralkodó kisebbségi nyelvhasználati viszonyokról.

Az R. Kutaš által jegyzett állásfoglalás⁴² a *Vasárnap* című szlovákiai magyar családi hetilap „ellentmondásos reklámfilmjét” nevezi meg az állásfoglalás tárgyaként. Az állásfoglalást azért tartották szükségesnek megjelentetni, hogy „megelőzzék a probléma szakszerűtlen megjelenését a médiában”. A „problémás” reklámfilm magyar nyelven ajánlotta a szlovák közszolgálati televízió nézőinek figyelmében az említett magyar nyelvű hetilapot, oly módon, hogy közben szlovák nyelvű felirat kísérte az elhangzó szöveget. Ez a sugárzási mód teljes mértékben megegyezett a nemzetiségi műsorok készítésének módszerével, amelyet a Szlovák Televízió már több évtizede használt. De akkor vajon mi okozta a „problémát”? A „botrány” kirobbanásának valószínűleg pszichológiai okai lehettek: a szlovák nézők a nemzetiségi műsorok megjelenését ugyan már megszokhatták a képernyőn, melyekkel a legtöbbször a 2. csatornán (STV2), főműsoridőn kívül találkozhattak. Ahhoz azonban még valószínűleg nem szoktak hozzá, hogy főműsoridőben – az esti híradó előtt – magyar nyelven reklámozzanak az „államnyelvű” televízióban. A magyar nyelvű reklám elleni tiltakozást tehát a fenti lélektani tényezők motiválhatták.

A Kutaš-féle állásfoglalás megvizsgálta az összes ide vonatkozó belső és nemzetközi jogszabályt. Egyetlen helyen vélt felfedezni ellentmondásos jogi szabályozást, amely a reklámokról szóló 147/2001. számú törvényben (5. cikk, 3. bekezdés) található. Ez kimondta, hogy a reklámoknak összhangban kell lenni a szlovák nyelv írásos és beszélt törvényszerűségeivel. Az állásfoglalás szerint itt azonban nem szabad kiterjesztő módon értelmezni a törvényt, mivel a kisebbségek anyanyelvhasználatát az alkotmány, több belső és nemzetközi jogszabály⁴³ garantálja. A kisebbségi nyelven sugárzott reklámfilm rendelkezett szlovák nyelvű felirattal, ezért nem sértette meg az 1995-ös államnyelvtörvényt. E mellett a közszolgálati televízió feladatai között szerepelt a kisebbségi nyelvű műsorok sugárzása. A fentiekből adódóan a vizsgált magyar nyelvű reklámfilm sugárzásának elutasítása ellentétes lett volna a Szlovák Televízióról szóló 254/1991. számú törvénnyel és az 1999-es kisebbségi nyelvhasználatot szabályozó törvénnyel is.

Az időszaki jelentés kulturális tevékenységgel és intézményekkel foglalkozó 12. cikk pontjai közül egy kivételével (1h. – fordítóiroda fenntartása illetve terminológiai kutatás finanszírozása) az összeset elfogadták. A kulturális szféra esetében Szlovákia 12 nemzetiségi kisebbséget⁴⁴ támogatott a kultusztárca költségvetésén keresztül, amelyet a kisebbségek képviselőiből felállt bizottságok osztottak el.⁴⁵ A jelentés közölt egy táblázatot is, amely az 1995 és 2002 között folyósított célirányos támogatásokat tartalmazta. Ebből kiderül, hogy a Mečiar-érában (1995–1998) 55,6 millióról 34,8 millió Sk-ra csökkent a kisebbségeknek szánt támogatások összege. Ezen belül a magyar kisebbségnek nyújtott támogatások összege 7,3 és 10,9 millió között ingadozott, ami azt jelentette, hogy kb. 19-31%-ban részesedett a támogató-sokból. Ez megközelítőleg sem felelt meg a magyarok kisebbségeken belüli kb. kétharmados arányának.⁴⁶ Itt kell azt a tény is megismételnünk, hogy a Mečiar-kor-

szakban több esetben előfordult, hogy nem a magyar kisebbség legitim képviselői kapták a fentiekben megítélt támogatásokat, hanem a rendszert támogató „társutas” magyar szervezetek. A fenti ellentmondásokról az időszaki jelentés azonban nem adott semmiféle információt. Az első Dzurinda-kormány idejére eső négy évben (1999–2002) a jelentés szerint a kisebbségeknek nyújtott támogatások 43,8 és 67,4 millió között mozgott.⁴⁷ Csak 2002-ben haladta meg a támogatások összege az előző kormányzati ciklus legmagasabb támogatási összegét, amit a Dzurinda-kormány kisebbségekkel szembeni szűkmarkúságaként is értékelhetünk.

A támogatási politika második pillére a kiemelt kisebbségi intézmények alanyi jogú támogatása. Ezen kisebbségi intézmények vezetőinek nem kell pályázni, mivel meghatározott támogatási összeget kapnak a működésre. A kultusztárca összesen tíz ilyen kisebbségi intézményt támogatott, amelyek közül öt volt köthető a magyar kisebbséghez.⁴⁸ A jelentésben szereplő növekvő mértékű intézményi támogatások ellenére a kisebbségek részére folyósított összegek még mindig aránytalanul alacsonyak azok számarányához mérten. Emellett igazat kell adnunk a Kalligram Alapítvány-jelentés támogatáspolitikával foglalkozó megállapításainak, melyek szerint az első Dzurinda-kormány hivatalba lépésekor kialakított kisebbségi támogatáspolitikája nem rendelkezik elegendő jogi alappal az önálló gazdálkodáshoz és döntéshozatalhoz. A kisebbségekkel foglalkozó két minisztériumi osztály (kisebbségi kultúrák szekciója és kisebbségi iskolaügyi osztály) nem rendelkezik önálló költségvetéssel és döntési jogkörrel, s ezért a támogatások nagysága, illetve felhasználási célterülete nagyban függött a személyes kapcsolatoktól és az éppen aktuális politikai széljártástól. A fenti bizonytalan finanszírozási gyakorlatot a Magyar Koalíció Pártja egy különálló kisebbségi törvényben szerette volna kiszámíthatóbbá tenni. Ezt azonban nem sikerült elfogadtatni szlovák koalíciós partnereivel. Az időszaki jelentés nem közölt semmiféle „jövőképet” a támogatáspolitikai jogi alapjainak megerősítéséről, illetve a támogatási összegek értékállóságáról és kiszámíthatóbb elosztásáról.

A gazdasági és társadalmi életet szabályozó 13. cikk esetében főleg olyan vállalatokat találunk (1a, 1b, 1c), amelyek a diszkriminációt tiltják a kisebbségi nyelvhasználat terén. Az időszaki jelentés szerint nincs olyan belső szlovákiai jogszabály, amely tiltaná vagy elbátortalanítaná a magyar nyelv használatát ezen a területen. Az aktív kisebbségi nyelvhasználatot támogató egyetlen jogszabályként a 634/1992. számú fogyasztóvédelmi törvényt lehet megnevezni, amely tiltja a fogyasztók bármilyen diszkriminációját és tájékoztatási kötelezettséget ír elő. Ez utóbbi esetben nem különbözteti meg a fogyasztókat aszerint, hogy mely nemzetiséghez tartoznak. Az írásos dokumentációval ellátott termékek és szolgáltatások esetében az eladó olyan nyelven köteles tájékoztatni a vevőt, amely érthető számára. Az élet- és egészségvédelmi előírások esetében is hasonló szabályozást találunk a 117/2002. számú jogszabályban, mely kimondja, hogy a munkaadónak olyan nyelven kell tájékoztatni alkalmazottait, amely érthető számukra. Ezzel párhuzamosan megjegyzik, hogy

semmiféle panasz sem érkezett, amely a magyar nyelv hátrányos megkülönböztetéséről számolna be a gazdaság vagy a szociális élet területein.⁴⁹

Csak a kórházak, nyugdíjas-otthonok és hasonló intézmények tekintetében találunk aktív kötelezettségvállalást (2c), amelyet a való élet kényszerített ki. Itt az 1995-ös államnyelvtörvény megengedi, hogy a személyzet a betegek vagy ellátottak – külföldiek vagy szlovák állampolgárok – anyanyelvét használja érintkezési nyelvvül. Ez a kötelezettségvállalás bizonyos mértékben hasonlatos a jogszolgáltatásban vállaltakhoz, mivel amennyiben nem engednék a kisebbségi (vagy idegen) nyelvek használatát, akkor az könnyen a gyógyítás vagy az ellátás minőségének rovására menne. Az időszaki jelentés kiemeli, hogy a szociális intézmények rendelkezésére állnak különféle kétnyelvű kiadványok, s lehetőség nyílik a kisebbségi nyelvű televíziós adások vételére is. Itt azonban pozitív intézkedést nem tud felmutatni a jelentéstevő, mert költségvetési hozzájárulást ezekhez a szolgáltatásokhoz nem tud kimutatni. Az időszaki jelentés a magyar nyelv „kitüntetett” szerepére utalva azt is megjegyzi, hogy a magyar kisebbség által nagy számban lakott területeken arra kell vigyázni, hogy a szlovák nyelvet beszélők nyelvi jogai ne sérüljenek. Ezzel szemben a jelentéstevő azt már elfelejti megemlíteni, hogy a szociális intézményekben kezeltek, illetve ellátottak számára a fenti nyelvhasználati lehetőségek a különböző nemzetiségűek természetes együttéléséből adódnak, s a kisebbségi nyelvet beszélők települési arányszámának csökkenésével a nyelvhasználati lehetőségek is meglehetősen beszűkülnek.⁵⁰

A határon átnyúló kapcsolatokat szabályozó 14. cikk két pontja a kisebbségi nyelvet beszélők és anyaországuk kapcsolattartását biztosított szavatolni az oktatás, kultúra és információcsere területein. Az időszaki jelentés az 1996. május 15-én érvénybe lépett szlovák–magyar alapszerződést nevezi meg az együttműködés fő mozgatójaként. 1998 novemberében ennek alapján kezdhették meg működésüket a szlovák–magyar vegyesbizottságok, amelyek egyike a kisebbségi kérdéssel foglalkozik. 2001. április 23-án a magyar és szlovák miniszterelnök kézjegyével látta el azt a szerződést, amely a területi és közigazgatási egységek határmenti együttműködését volt hivatott elősegíteni. Ez a szerződés is hangsúlyozta a határrégiók, városok, önkormányzatok olyan jellegű együttműködését, amelyben a szlovák és magyar nyelv kiemelkedő fontosságot kap az oktatás, a kultúra és az információcsere területein. Az egyezmény 8. cikke szerint szlovák–magyar kormányközi vegyesbizottság alakult a határmenti együttműködés fejlesztésére. Emellett különféle határon átnyúló euro- és mikrorégiók alakultak, amelyek szintén segítik a magyar kisebbség anyanyelvhasználatát.⁵¹ Az időszaki jelentés nem tért ki rá, hogy a fent említett szlovák–magyar határon átnyúló együttműködés *de jure* ugyan a szlovák–magyar alapszerződéssel a kilencvenes évek közepén kezdődött, de gyakorlatban csak az első Dzurinda-kormány hatalomba kerülésével indult meg, mivel a

Mečiar-érában a szlovák kormány kifejezetten akadályozta a határon átnyúló szlovák–magyar kapcsolatok fejlődését.

A Nyelvi Charta Szakértői Bizottságának jelentése, a szlovák kormány erre adott válasza és az ET Miniszteri Bizottságának ajánlásai

Az első szlovákiai időszaki jelentés – Charta Szakértői Bizottsága általi – ellenőrzése 2004 szeptembere és 2007 februárja között zajlott le. Az ellenőrzés folyamata három dokumentumban öltött testet. 2005. november 23-án készült el a Szakértői Bizottság jelentése, amelyhez a szlovák kormány megjegyzéseket fűzött. Erre a két dokumentumra alapozva készített el – 2007. február 21-ére – az ET Miniszteri Bizottsága Szlovákia számára megfogalmazott ajánlásait. A Szakértői Bizottság 2004 szeptemberében látogatást tett Szlovákiában (Pozsony, Eperjes, Kassa), ahol állami, önkormányzati és (kisebbségi) civil szervezetekkel találkozott. Az itt szerzett információkkal egészítették ki a 2003. december 5-én benyújtott szlovákiai időszaki jelentést.⁵²

Az ellenőrzés folyamatának áttekintését kezdjük tehát a *Nyelvi Charta* Szakértői Bizottságának 2005. november 23-ára keltezett jelentésével. A Szakértői Bizottság a *Charta* szerkezetéhez igazodva (Preambulum, I–III. rész), pontonként tekintette át a szlovákiai vállalások teljesítését. A Preambulum áttekintése előtt azonban beiktattak egy olyan részt, amely röviden áttekintette a szlovákiai kisebbségek történetét. A magyarokról szóló rész – a rövid terjedelmet figyelembe véve is – meglehetősen ellentmondásosra sikerült. A magyar kisebbség Szlovákia területére való kerülését az Osztrák–Magyar Monarchia szétesésével (disintegration) magyarázta. A Monarchia „jellemzésére” a birodalom (empire) szót használta, míg az új csehszlovák államhoz szükségesnek tartotta hozzákapcsolni a „demokratikus” jelzőt. Majd a történelmi áttekintés szerzője egy nagy ugrással az első bécsi döntésnél termett, amely a dél-szlovákiai területek jelentős részét visszaadta Magyarországnak. Itt a magyar uralom (Hungarian rule) kifejezést használta, s ezzel párhuzamosan megjegyezte, hogy a visszakertült területeken „rosszul bántak” az ottmaradt szlovákokkal. Ezzel a kijelentéssel mintegy ellenpontot szolgáltatott az 1945 és 1948 között zajlott lakosságcsere és deportálásoknak. Az ilyen jellegű „zanzásított” történelmi összefoglalásokkal – megítélésünk szerint – óvatosabban kellene eljárni, mivel alkalmasak a szlovákiai történelmet alig vagy felületesen ismerők félretájékoztatására.

Az „*Előzetes megjegyzések*” című részben a szakértői jelentés megjegyzi, hogy a 2001-es hivatkozott adatok a nemzetiséget, s nem az anyanyelvet mutatják. Ezzel kapcsolatosan azonban a Szakértői Bizottság nem fogalmazott meg ajánlást: nevezetesen, hogy Szlovákia a nyelvi jogok esetén az anyanyelvi beszélők számát vegye figyelembe a 20%-os kisebbségi települések kijelölésekor.

Az „Általános kérdések elemzése” című részben két olyan kérdéssel foglalkoztak, amely végighúzódik a jelentés egész terjedelmén. Az egyik a 20%-os kisebbségi arányszám kérdése, amelyhez a *Charta* egyes pontjainak teljesítése volt kötve, mivel a teljesítés a 184/1999. számú kisebbségi nyelvhasználatról rendelkező törvényhez (illetve a 221/1999. számú kormányrendeletéhez) kapcsolódott. Ebben a tekintetben a jelentés megjegyezte, hogy a 20%-os arányszám túlzottan magas, még akkor is, ha ez csak a hivatalos nyelvhasználatra vonatkozik. A Bizottság információt kért a 20% alatti települések nyelvhasználatáról, különösen azon kisebbségek esetében, amelyek egyetlen településen sem érik el a megkövetelt arányszámot (például bolgár, horvát stb.). A másik alapvető problémát a 270/1995. számú nyelvtörvény kisebbségi nyelvhasználatot korlátozó cikkeiben fedezték fel.

A Bizottság külön figyelmet szentelt a szlovák kormány *Chartához* fűzött megjegyzéseire, amelyek az államnyelv és kisebbségi nyelv egymáshoz való helyzetét „tisztázták”, utóbbi rovására. A szakértői jelentés felhívta a figyelmet arra, hogy a megjegyzések nem korlátozhatják a vállalt pontok teljesítését. Emellett lényegében feleslegesnek tartotta a szlovák megkötések, mivel a *Charta* preambuluma megfelelő biztosítékokat tartalmaz.

A *Charta* II. részénél a 221/1996. számú törvényt⁵³ rendelkezései kifogásolták, amelyek a területi és közigazgatási felosztás rendezésekor nem vették figyelembe a kisebbségek igényeit, mivel több területen 20% alá szorították a kisebbségiek arányszámát. A II. részben a legtöbb bírálatot a roma kisebbség helyzetének kezelése (például iskolai szegregáció és tantervek, roma kultúra elnyomása) kapta. A roma nyelvi kérdés kapcsán a szakértői jelentés az asszimiláció helyett a kétnyelvűséget támogatta, mivel így a szlovák és roma nyelvet is anyanyelvi szinten beszélnék a közösség tagjai. A jelentés készítői azonban „elfeledtek”, vagy inkább nem kapta információt arról, hogy Szlovákiában élnek magyar anyanyelvű romák, illetve magyar nyelvi környezetben élő roma nyelvet (is) használó közösségek, amelyek ilyen formán három nyelv hatásának vannak kitéve. Az ő speciális problémáikra is megoldást kellene találni.

A Szakértői Bizottság a II. rész teljesítésének elemzésekor kitért arra is, hogy a többségi társadalom kevés információt kapott a kisebbségi kultúrákról, s ami tájékoztatás – főképp a többségi médiákban – eljutott hozzájuk az is inkább időszakos volt. Ebben a tekintetben a Bizottság „strukturált” tájékoztatási politikát várt el a szlovák féltől. A kisebbségi tanácsadó szervezetek érintő pont áttekintésekor megjegyezték, hogy a Nemzetiségi Tanács túl ritkán ülészik, évente mindössze négyszer.

A konkrét kötelezettségvállalásokat tartalmazó III. részben is sok hiányosságot fedeztek fel a szakértők: az oktatással kapcsolatos pontok esetében csak az alapfokú oktatással voltak megelégedve, de itt is figyelmeztettek arra, hogy a kisiskolák összevonása kedvezőtlen folyamatokat indíthat el. A középiskolákkal kapcsolatosan bírálatként fogalmazták meg, hogy a kisebbségi iskolai hálózatban nagy lyukak

vannak és a szakválaszték is meglehetősen szegényes, ami a tanulókat a szlovák nyelvű oktatás felé kényszeríti. A többségi lakosság részére nem készült olyan tanrend, amely átfogó információt adna a magyar kisebbségről. A felsőfokú képzés esetében a Bizottság csak a tanárképzés helyzetét látta megoldottnak, s ezért a többi területen előrelépést várt a szlovák féltől. A tanárképzés esetében is felhívta néhány problémára a figyelmet: túl nagy a levelezős hallgatók aránya, ami a színvonal rovására mehet. Emellett kevés a tudományos fokozattal bíró tanár a kisebbségi felsőoktatásban.

A jogszolgáltatással kapcsolatosan a szakértők kifogásolták a szlovák szervek azon gyakorlatát, hogy a kisebbségi nyelvet beszélők esetében a hatóságoknak mérlegelési joga van, s amennyiben úgy gondolják, hogy a kisebbséghez tartozó személy beszéli az államnyelvet, akkor nem kell tolmácsolást biztosítaniuk. A jelentés szóvá tette azt is, hogy a magyar nyelvű bizonyítékok előterjesztése nem minden esetben biztosított, illetve a fordításuk a kisebbségi nyelvet beszélőt terheli. Ugyancsak problematikusnak találták azt is, hogy a kisebbségi nyelvet beszélőkre vonatkozó jogszabályok fordítására a szlovák kormány nem biztosított megfelelő anyagi forrásokat.

A közigazgatási hatóságokkal és a közszolgálati szervekkel kapcsolatosan a jelentés kiemeli, hogy a 20%-os kisebbségi arányszám túl magas, ezért le kellene szálítani.⁵⁴ Emellett felhívta a figyelmet a kétnyelvű űrlapok hiányára, valamint arra, hogy a kétnyelvű feliratok esetén a kisebbségi nyelvű részek – a 270/1995-ös nyelvtörvény miatt – kisebb betűvel vannak feltüntetve. Szükségnek tartotta azt a kitétel, hogy saját kérésre kiadhatók kisebbségi nyelven is a határozatok és űrlapok. A közlemények kivonatos közzétételét kevésnek tartotta, és felhívott a helyi szinten túlmutatató kisebbségi nyelvhasználatra. A helyi hatóságok tárgyalási nyelvével kapcsolatosan aggasztónak tartották, hogy – 184/1999. törvény szerint – minden jelenlévő beleegyezése kell a kisebbségi nyelv használatához. Ráadásul azt sem tisztázták, hogy van-e különbség a zárt és nyilvános ülések nyelvhasználatá között.

A nyilvános feliratokkal kapcsolatosan a 191/1994. számú „táblatörvényt” elemezték, amely szerint 20%-os kisebbségi települések neve megjelölhető, de már a településrészek neve nem tüntethető fel.⁵⁵ Ugyancsak nem értették a táblatörvénynek azt a kitétel, amely szerint az 1867–1918 és 1938–1945 között nevet változtatott településekre a törvény nem vonatkozik.⁵⁶ A 270/1995. számú törvény szerint a közhivatalokban 20%-os arány esetén sem használható a kisebbségi nyelv. A hivatali alkalmazottak kisebbségi nyelvtudásával kapcsolatosan kevésnek tartották azt az információt, hogy a 20% feletti kisebbségi településeken az alkalmazottak legalább 20%-a beszéli a kisebbségi nyelvet. A névhasználattal kapcsolatosan a 300/1993. (névadás) és a 154/1994. (anyakönyv) számú törvényt elemezték. Kitértek arra a panaszra, hogy a női személynevek esetén csak az aktuálisan használt név esetén hagyható el a szlovák végződés (-á, -ová). A Bizottság felhívta a szlovák hatóságok

figyelmét arra, hogy nemi különbségre való tekintet nélkül tegyék lehetővé a szabad kisebbségi névhasználatot.

A szakértők a tömegtájékoztatási eszközöket taglaló részben üdvözölték a kisebbségi műsorokra fordított rádió- és tévéadás időt, de megjegyezték, hogy a törvényi feltételek nem teszik lehetővé az elő adást, mivel azokat nem lehet feliratozni, s ezért a műsorok nézettsége kisebb. Romániai példákra utalva felhívták a szlovák hatóságok figyelmét arra, hogy a technikai lehetőségek bővítésével az ilyen jellegű akadályok elháríthatók. Ugyancsak aggályosnak tartották a 270/1995-ös nyelvtörvény azon megkötését, amely minden esetben megköveteli a kétnyelvűséget. Ez lényegében lehetetlenné teszi a kisebbségi nyelvű magánrádió-, illetve tévéadások elindítását.⁵⁷ Az írott sajtó esetén a Bizottság dicséretesnek tartotta az anyagi támogatások rendszerét, de alacsonynak ítélte annak nagyságát és jogi megalapozottságát. A Szakértői Bizottság információi szerint például magyar lapok sok esetben csak a magyarországi támogatásoknak köszönhetően maradtak talpon, illetve a támogatások odaítélése sok esetben politikai alkuk következménye volt.

A kulturális tevékenységek és intézmények támogatásánál szintén a szilárd jogi alapokat hiányolta a Bizottság. Emellett kevésnek találták a információt a kisebbségi intézményekben dolgozó munkatársak nyelvtudásáról. A kisebbségi kultúra külföldi népszerűsítésénél az Ifjú Szívek néptáncegyüttes USA-beli turnéjára fordított 1,2 millió koronás támogatás szerepelt, illetve a magyar nyelvű (határmenti) idegenforgalmi kiadványok támogatását tüntették fel. Ez utóbbi megítélésünk szerint nehezen sorolható a magyar nyelvű kisebbségi kultúra népszerűsítésének kategóriájába.⁵⁸ Ezt a Szakértői Bizottság is érzékelte, mivel felhívta a figyelmet az egyes régiók multikulturális jellegének kidomborítására.

A gazdasági és társadalmi élet elemzésénél a Szakértői Bizottság tagjai kiemelték, hogy a 270/1995-ös törvény csak abban az esetben engedélyezi a kisebbségi nyelvhasználatot a szociális intézményekben (például idősok otthona), ha az érintettek nem beszélnek az államnyelvet. A Bizottság tudomást szerzett arról, hogy a tiltás ellenére a gyakorlatban mégis volt magyar nyelvhasználat az ilyen jellegű intézményekben, amit a hatóságok „elnéztek”. A jelentés a kisebbségi nyelvhasználatnak valóságos állapotokhoz való illesztését kérte számon a szlovák hatóságokon.

A határon átnyúló kapcsolatokat a Bizottság problémamentesnek találta, de egyes magyar mikrorégiók panaszai szerint a szlovák hatóságok nem támogatták megfelelő mértékben a benyújtott projekteket. Ezen panaszok kivizsgálását kérték a szlovák szervektől.

A Szakértői Bizottság a jelentés elkészülte után a szlovák kormányoknak lehetőséget adott arra, hogy megjegyzéseket fűzzön az első időszaki jelentésben foglaltakat ért kritikákra. A szlovák válasz a 20%-os kisebbségi nyelvhasználati határt ért kritikákat lényegében elhárította, mikor kijelentette, hogy a nyelvhasználati szint kijelölése a részes állam joga. Az 1995-ös államnyelvtörvény módosítására tett Bizottsági

felhívást is elutasították, mivel a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelme nem jelenti azt, hogy ezen nyelvek az államnyelv elé vagy azzal egyenlő szintre kerültek volna. A kisebbségi nyelvek használatára elfogadott 184/1999. számú törvény úgynevezett *lex specialis*, vagyis minden olyan esetben érvényes, amikor az általános törvények nem szabályozzák a területet. Ezzel kapcsolatosan Szlovákia az *ET Keretegyezményére* és egyéb belső törvényekre hivatkozott azt bizonyítandó, hogy az államnyelvtörvény nem korlátozza a kisebbségi nyelvek használatát, s ezért nem kell módosítani. A szlovák kormány a bírósági eljárások kisebbségi nyelvhasználatának biztosítását ért kritikákat azzal próbálta indokolni, hogy a *Charta* lehetőséget biztosít a részes állam számára a nyelvhasználat mértékének mérlegelésére. A kisebbségi női nevek használatát ért szakértői támadást azzal próbálták leszerelni, hogy ismét felsorolták az e területet szabályozó jogszabályokat. Emellett megjegyezték, hogy a kisebbségi női nevek használatával kapcsolatosan nem érkeztek panaszok.

A szlovák kormány szintén visszautasította a romákkal kapcsolatos kritikákat, mivel a roma gyerekek speciális iskolákba való „utalása” nem érhető tetten a valóságban, vagy ha igen, akkor az a roma szülők szociális helyzetéből adódik, mivel nem vállalják gyermekük utaztatásának költségeit. A kormány több programot indított a roma gyerekek felzárkóztatásának elősegítésére: nulladik osztály a gyerekek törvényes képviselőinek beleegyezésével, roma nyelv és egyéb tárgyak oktatása az Európai Szociális Alap támogatásával. A szlovák kormány szintén nem értett egyet a ruszin nyelvvel és kultúrával kapcsolatosan megfogalmazott kritikákkal, mivel e kisebbség több szervezetét (Rusínska obroda) és intézményét (ruszin színház) is elismeri, illetve támogatja.

A kisebbségi kultúrák támogatásának jogi hátterét ért kritikákat a kormány lényegében elismerte, mikor kijelentette, hogy ennek a területnek a szabályozására törvénytervezetet dolgozott ki.⁵⁹ A többség és kisebbség közötti tolerancia elősegítésére a szlovák kormány akciótervet dolgozott ki.

A *Charta* 16. cikke szerint az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ajánlásokat fogalmazott meg, amelyek a teljesítéssel kapcsolatos összes benyújtott anyag és napvilágot látott információ figyelembe vételével készült. A Miniszteri Bizottság nem tartotta kielégítőnek a szlovák kormány fenti válaszait, ezért 2007. február 21-ére keltezett ajánlásaiban rövidített formában ugyan, de megismételte a Szakértői Bizottság megállapításait. Az ajánlásokat hat pontba foglalták össze. Az első pontban az általános ajánlásokat sűrítették: 20%-os kisebbségi nyelvhasználati határ leszálítása vagy eltörlése; 270/1995. számú államnyelvtörvény módosítása; bírósági eljárások kisebbségi nyelvhasználatát akadályozó jogszabályok felülvizsgálata. A második pontban a kisebbségi oktatás erősítését ajánlották: tanárok képzése, a kisebbségi oktatást felügyelő szerv felállítása. A harmadik pont a regionális vagy kisebbségi

ségi nyelvek elektronikus médiában és nyomtatott sajtóban betöltött szerepének erősítését ajánlotta.

A Miniszteri Bizottság nem tartotta elégségesnek a szlovák kormány kisebbségi kultúrák megismertetésére indított programjainak gyakoriságát és hatékonyságát, ezért a negyedik pontban javasolta a regionális vagy kisebbségi nyelvek-kultúrák megismertetésének kiszélesítését mint a közös kulturális örökség részét képező értékek bemutatását a médiában és az oktatás területein is.

Az ötödik pontot a Miniszteri Bizottság a roma nyelv és kultúra problémáinak szentelte. Itt gyakorlatilag megismételték a Szakértői Bizottság megállapításait: a roma gyerekek speciális iskolákba való utalásának gyakorlatát azonnal meg kell szüntetni; meggyorsítani a roma nyelv oktatásának bevezetését, valamint a roma nyelvű oktatás feltételeinek megteremtése, amennyiben arra igény mutatkozik, s erről tájékoztatni kell a roma szülőket. Az utolsó (6.) pontban a Miniszteri Bizottság a ruszin nyelvű oktatás feltételeinek megteremtését szorgalmazta.

Az ellenőrző mechanizmushoz sorolhatók még – a korábban már idézett – az ET főtitkárának jelentései, amely elkészítését a *Nyelvi Charta* 16. cikkének 5. pontja szabályozza. Eszerint a Európa Tanács Főtitkára „részletes kétévenkénti” jelentésben számol be a Parlamenti Közgyűlésnek. Az első főtitkári jelentés⁶⁰ 2000. október 18-ra készült el. A főtitkár kiemelt fontosságot tulajdonított az államok által benyújtott időszakos jelentések és a monitoring eljárás során keletkezett anyagok (Szakértői Bizottság jelentései és a Miniszteri Bizottság ajánlásai) publikálásának, mivel azok átláthatóságot biztosítanak és informálják a *Charta* által érintett nyelvhasználókat, illetve azok törvényes szervezeteit. Ezzel a részes országokban katalizátorai lehetnek olyan jellegű vitáknak, amelyek elősegíthetik a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmének erősítését. A főtitkári jelentéseknek is hasonló feladatot tulajdonított. Nevezetesen, hogy minden második esztendőben a nemzetközi közösség figyelme ráirányul a regionális vagy kisebbségi nyelvekre.

Összegzés

A *Nyelvi Charta* monitoring mechanizmusainak egymásra épülő jelentéseiből megállapítható, hogy az Európa Tanács a kisebbségi problémák gyakori napirendre tűzésével és a vállalások nyilvános számonkérésével próbálja ösztönözni a részes államokat. Erre szolgálnak például az ET főtitkárának kétévenkénti jelentései és az írásos anyagok publikálása a világhálón. Ezzel kapcsolatosan hangsúlyoznunk kell, hogy a nyilvánosság ereje jelenti a *Nyelvi Charta* egyetlen szankcionáló eszközét, ami több állam esetében meglehetősen kevés „kényszerítő erővel” bír a regionális vagy kisebbségi nyelvek helyzetének javítása szempontjából.

Úgy tűnik – legalábbis az első ellenőrzési kör tapasztalai ezt mutatták –, hogy Szlovákia esetében egyelőre túl enyhének tűnik az ET nemzetközi nyilvánosságra alapozott szankciómechanizmusa, mivel a fontos kérdésekben a szlovák kormány nem volt hajlandó változtatni a fennálló kisebbségpolitikai gyakorlaton. Erre jó példaként szolgálhat az 1995-ös államnyelvtörvény, amelyet a *Nyelvi Charta* Szakértői Bizottságának „felszólítására” sem volt hajlandó módosítani.

A fentiekkel párhuzamosan azonban azt is hangsúlyozni kell, hogy a kisebbségi jogok kiszélesítésének folyamatában fontos segítséget jelenthetnek a *Nyelvi Charta* által biztosított lehetőségek. Az ET kisebbségvédelmi mechanizmusai főként a jogok kodifikációjában hoztak előrelépést, mivel több területen a meglévő kisebbségpolitikai gyakorlatot rögzítették, illetve szilárdabb jogi keretek közé helyezték (például szlovákiai magyar alap- és középfokú oktatás).

A szlovák kormány első időszaki jelentése azt is megmutatta, hogy a benyújtott adatok sok esetben kevés eligazítást adtak a szlovákiai kisebbségek valóságos helyzetéről. Így ezen adatok kiegészítése az adott kisebbségeket képviselő szervezetekre hárult. Tehát ezen a területen is erősíteni kellene a kisebbségi (civil) szervezetek részvételét. Erre leginkább az úgynevezett árnyékjelentések alkalmasak, amelyek – az időszaki jelentések által keltett nemzetközi figyelmet kihasználva – rámutathatnak a részes államok kisebbségi politikájának hiányosságaira. Ebben a tekintetben Szlovákiában a kisebbségi civil intézményi háló még a *status nascendi* állapotában van, mivel az adatgyűjtés sok esetben kampányszerű (nem folyamatos), és az anyagi források sem mindig állnak rendelkezésre.

Felhasznált irodalom

- A. Kis Béla: A Szlovákiai Református Keresztény Egyház. In: Fazekas József–Hunčík Péter: *Magyarok Szlovákiában (1989–2004)*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004.
- A. Szabó László: Az önösszeszedés ideje. Vázlatos helyzetkép a szlovákiai magyar közoktatásról 1–2. *Katedra*, 2002. április–május.
- Buergenthal, Thomas: *Nemzetközi emberi jogok*. Budapest, Helikon, 2001.
- Dohányos Róbert–Lelkes Gábor–Tóth Károly (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Szlovákiában*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004.
- Gyurgyík László: Demográfia, település- és társadalomszerkezet. In: Fazekas József–Hunčík Péter: *Magyarok Szlovákiában (1989–2004)*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004.
- Jobbágy István: A szlovák kisebbségpolitikai törekvések és a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája. *Kisebbségkutató*, 2008/1.
- Kovács Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Budapest, Osiris, 1996.
- Korhecz Tamás: *Some East-European Minority Acts in Comparison with the framework Convention of the Council of Europe*. Budapest, CEU, 1995.
- Lanstyák István: Az 1999. évi kisebbségi nyelvtörvény. In: Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Pozsony, Kalligram, 2002.

- László Béla: Magyar oktatásügy. In: Fazekas József–Hunčík Péter: *Magyarok Szlovákiában (1989–2004)*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004.
- Sándor Eleonóra: Slovensko-maďarská základná zmluva. In: Hunčík Péter–Mesežnikov, Grigorij (szerk.): *Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Nadácia Sándora Máraiho, Bratislava, 1996.
- Sidó Zoltán–Tarics Péter (szerk.): *Az anyanyelvi művelődésnek nincs alternatívája. (Komárom, 1995. április 22.)* Komárom, Szinyei Kiadó, 1995.
- Szabó Mihály Gizella: Törvény és gyakorlat: A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai az 1999. évi kisebbségi nyelvhasználati törvény tükrében. In: Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Pozsony, Kalligram, 2002.
- Szalayné Sándor Erzsébet: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet–Gondolat Kiadói Kör, 2003.
- Tóth Károly: A magyar intézményrendszer fejlődése. In: Fazekas József–Hunčík Péter (szerk.): *Magyarok Szlovákiában (1989–2004)*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004.
- Varga Sándor (szerk.): *Magyarok Szlovákiában: adatok, dokumentumok, tanulmányok*. Pozsony, NDC, 1993.
- Vizi Balázs: Az európai Unió és a kisebbségi nyelvek. In: Nádor Orsolya–Szarka László: *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003.

Levéltári források, kéziratok

- 1st Biennial Report by the Secretary General of the Council of Europe to the Parliamentary Assembly on the Application of the European Charter for Regional or Minority Languages, 18 October 2000. Doc. 8879., www.coe.int
- 2nd Biennial Report by the Secretary General of the Council of Europe to the Parliamentary Assembly on the Application of the European Charter for Regional or Minority Languages, 11 September 2002. Doc. 9540., www.coe.int
- 3rd Biennial Report by the Secretary General of the Council of Europe to the Parliamentary Assembly on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages, 3 September 2005. Doc. 10659., www.coe.int
- A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája Szakértői Bizottság jelentése, a szlovák kormány válasza és a Miniszteri Bizottság ajánlásai. Report of the Committee of Experts on the Application of the Charter in Slovakia. ECRML (2007)1, Strasbourg, 21 february 2007., www.coe.int
- Az SZK Külügyminisztériumának 588/2001. számú hirdetménye a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájáról. (Oznámenie Ministerstva Zahraničných Vecí Slovenskej Republiky. Európska Charta Regionálnych alebo menšinových jazykov č. 588/2001.), www.zbierka.sk
- A szlovák külügyminisztérium 201.878-4/2000-KAMI. számú tervezete a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának aláírásához, 2000. december. (Návrh na podpísanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, material na rokovanie vlády Slovenskej republiky, číslo: 201.878-4/2000-KAMI, Bratislava, december 2000.), kézirat
- A szlovák külügyminisztérium 201.878-4/2000-KAMI számú tervezete a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának aláírásához, 2001. január. (Nové znenie. Návrh na podpísanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, material na rokovanie vlády Slovenskej republiky, číslo: 201.878-4/2000-KAMI, Bratislava, január 2001.), kézirat
- A Tanács állásfoglalása a közszolgálati televízióban (STV) nemzetiségi kisebbség nyelvén sugárzott reklámfilmről. (Stanovisko Rady k reklame vysielanej v jazyku národnostnej menšiny na okruhu verejnoprávnej STV, č. 59/2003/TV.) In: www.rada-rtv.sk

- Bauer Gy.–Hecht A.–Kolár P.: A magyar kisebbség állásfoglalása a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának aláírásáról, 2000.1.11., (Stanovisko nevládných organizácií maďarov a ich zástupcov v Rade vlády SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny k podpísaniu Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov Slovenskou republikou), 2000.1.11., kézirat
- Bugar B.: A Magyar Koalíció Pártjának állásfoglalása a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának aláírásáról a Szlovák Köztársaság által. (magyarul: www.mkp.sk) Stanovisko Strany maďarskej koalície k podpísaniu Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov Slovenskou republikou, 6. 12. 1999., kézirat
- Center for Legal Analyses–Kalligram Foundation: A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának alkalmazása a Szlovák Köztársaságban, 2003 februárja. Implementácia Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov v Slovenskej republike, február 2003., www.cla.sk
- Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004–2006), COM (2003) 449.
- Csáky Pál miniszterelnök-helyettes Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájával kapcsolatos levele Milan Kňažko kulturális miniszternek, 1999.10.13., kézirat
- European Charter for Regional or Minority Languages. Initial Periodical Report presented to the General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter. Slovak Republic, Strasbourg, 5 december 2003. <http://conventions.coe.int/treaty>
- European Charter for Regional or Minority Languages, Second periodical report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter, Slovak Republic, Strasbourg, 30 July 2008, MIN-LANG/PR (2008)/5., <http://conventions.coe.int/treaty>
- Filo, J., Szlovák Televízió programigazgatója jelentése a Szlovák Televízió kisebbségekkel kapcsolatos műsorairól Jarábik Gabriella (SZK Kulturális Minisztériuma Kisebbségi Szekciójának általános igazgatója) részére. Rozvoj národnostného vysielania v roku 1999. J. Filo programový ridite STV, (adresát) G. Jarábiková generálna riaditeľka sekcie menšinových kultúr Ministerstvo kultúry SR, 1999.8.31., kézirat
- Hrušovská, M.: A cseh kisebbség állásfoglalás a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának aláírásáról, 2000.1.15., Český spolek na Slovensku, Bratislava, kézirat
- Ladižinský, Š.: A ruszin kisebbség állásfoglalás a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának aláírásáról, 1999.12.28., Rusínska obroda, Prešov, kézirat
- Návrh uznesenia vlády Slovenskej republiky k návrhu na podpísanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, uznesenie vlády SR č. 321/1999, bod C. 13., kézirat
- Kňažko, Milan kultuszminiszter levele Csáky Pál emberi és kisebbségi jogokért valamint regionális fejlesztésért felelős miniszterelnök-helyettesnek, (Návrh podpísania Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov), 1999.10.1., kézirat
- P. Šrámeknek, a Szlovák Rádió programigazgatójának jelentése a Szlovák Rádió nemzetiségi kisebbségekkel és etnikai csoportokkal kapcsolatos műsorairól Jarábik Gabriella (SZK Kulturális Minisztériuma Kisebbségi Szekciójának általános igazgatója) részére. (Požadované údaje, výkony vo vysielaní i krátke charakteristiky programov pre národnostné menšiny a etnické skupiny. P. Šrámek programový riditeľ Slovenského rozhlasu, (adresát) G. Jarábiková generálna riaditeľka sekcie menšinových kultúr Ministerstvo kultúry SR), 1999.9.3, kézirat
- A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának tárcaközi egyeztetésről Jarábik Gabriella, a Kulturális Minisztérium Kisebbségi Szekciójának vezetője által készített jegyzőkönyv. (Zápisnica z medziresortného rokovania k pripomienkovému konaniu k návrhu na podpísanie európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov), 1999. 12. 1., kézirat
- A Magyar Koalíció Pártjának végleges tervezete: A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának a magyar nyelv alkalmazási területeinek rendelkezéseire átdolgozott nem hivatalos szövege. In: www.mkp.sk

Jegyzetek

- ¹ A meglehetősen tág opcionális rendszernek köszönhetően minden részes állam egy „saját változatot” fogad el, s ebben az értelemben beszélhetünk például a Nyelvi Charta szlovákiai változatáról.
- ² Kovács Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem.* (Budapest, Osiris, 1996) 72. p.
- ³ Szabó Mihály Gizella: Törvény és gyakorlat: A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai az 1999. évi kisebbségi nyelvhasználati törvény tükrében. In: Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában.* (Pozsony, Kalligram, 2002) 52. p.
- ⁴ Lanstyák István: Az 1999. évi kisebbségi nyelvtörvény. In: Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában.* (Pozsony, Kalligram, 2002)
- ⁵ Milan Kňažko kultuszminiszter levele Csáky Pál emberi és kisebbségi jogokért, valamint regionális fejlesztésért felelős miniszterelnök-helyettesnek, (Návrh podpisania Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov), 1999. 10. 1., kézirat
- ⁶ A Charta szlovákiai változatának kialakulásáról I. Jobbágy István: A szlovák kisebbségpolitikai törekvések és a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája. *Kisebbségkutatás*, 2008/1. 27–56. p.
- ⁷ A szlovák külügyminisztérium 201.878-4/2000-KAMI számú tervezete a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának aláírásához, 2001. január. (Nové znenie. Návrh na podpísanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, material na rokovanie vlády Slovenskej republiky, číslo: 201.878-4/2000-KAMI, Bratislava, január 2001.), kézirat.
- ⁸ Az SZK Külügyminisztériumának 588/2001. számú hirdetménye a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájáról. (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov č. 588/2001.) In: www.zbierka.sk
- ⁹ Ezek a nyelvek a következők: magyar, ruszin, ukrán, cseh, horvát, roma, német, lengyel és bolgár.
- ¹⁰ Sőt egy-egy nyelven belül is lehet földrajzi megkülönböztetést tenni. Például más-más védelem illethetné meg a tömbmagyarságban élő Dunaszerdahelyet és környékét, és a Zobor-vidéki magyar szórványt.
- ¹¹ A fenntartások tehát a következő célokkal és elvekkel kapcsolatosan tehetők: diszkrimináció megszüntetése, a tolerancia elősegítése az oktatás és tömegtájékoztatás segítségével, a védelem alá helyezett nyelveket beszélő csoportok véleményének meghallgatása, illetve tanácsadó szervek létrehozása, a Chartában megfogalmazott elvek rugalmas alkalmazása az igényeknek és hagyományoknak megfelelően.
- ¹² Ebben a pontba lényegében a Magyar Koalíció Pártja által az 1998-as kormányba lépéskor vállalt önkorlátozás köszön vissza, amely szerint a magyar párt nem fog önálló magyar egyetemet követelni.
- ¹³ <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG&VL=1>
- ¹⁴ A Charta szlovákiai változata nem nevezett meg egyetlen egyházat sem a teológusképzéssel kapcsolatosan, de itt elsősorban a már létező komáromi teológusképzés állami támogatásáról lehetett szó, mivel a hivatalosan elismert egyházak közül egyedül a magyar nyelven folyó református teológusképzést nem támogatta az állam. Ez természetesen nem zárta ki a katolikus vagy más egyházak magyar nyelvű teológusképzésének támogatását. A. Kis Béla: A Szlovákiai Református Keresztény Egyház. In: Fazekas József–Hunčík Péter: *Magyarok Szlovákiában (1989–2004).* (Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004)
- ¹⁵ Magyar igények alatt az MKP és a Nemzetiségi Tanács által készített tervezetekben foglalt pontokat értjük. Bauer Gy.–Hecht A.–Kolár P.: A Nemzetiségi Tanács magyar képviselőinek állásfoglalása a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának aláírásáról, 2000. 1. 11., (Stanovisko

nevládnych organizácií maďarov a ich zástupcov v Rade vlády SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny k podpísaniu Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov Slovenskou republikou), 2000. 1. 11., kézirat

- ¹⁶ Ez a pont azonban kiváltható a felsőoktatás terén vállalt kötelezettségvállalással (III. rész-8. cikk/1. ei.), mivel ott Szlovákia a pedagógusok és teológusok mellett kulturális területen dolgozó szakemberek képzését is vállalta, amelybe bele lehet érteni az újságíróképzést is.
- ¹⁷ A dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Iroda 2001 augusztusában jött létre szlovákiai magyar szakemberek közreműködésével, akik remélték, hogy a szlovák költségvetés által finanszírozott szervvé válhatnak. Az MKP kormányrésztvétele ellenére ezt a státust nem sikerült elérni, s így civil szervezetként, főképpen magyarországi forrásokból dolgoznak. (www.gramma.sk)
- ¹⁸ Szlovákia 2008. július 30-i keltezéssel benyújtotta a második időszaki jelentését is, amelynek ellenőrzése még nem zárult le, ezért munkánkban erre nem térünk ki. Az első és második időszaki jelentés összehasonlító elemzését egy későbbi munkának kell elvégeznie, ahol már rendelkezésre állnak a kisebbségi kérdéssel foglalkozó civil szervezetek és a Charta Szakértői Bizottságának jelentései is. European Charter for Regional or Minority Languages, Second periodical report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter, Slovak republic, Strasbourg, 30 July 2008, MIN-LANG/PR (2008)/5., www.coe.int
- ¹⁹ A szlovákiai jelentés angol nyelvű változatát használtuk munkánkban: European Charter for Regional or Minority Languages. Initial Periodical Report presented to the General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter. Slovak republic, Strasbourg, 5 december 2003. <http://conventions.coe.int/treaty>
- ²⁰ Az Európa Tanács főtitkára 2000 októberében publikált kétévenkénti jelentésében a következőképpen jellemezte a Szakértői Bizottság tevékenységét: sok kritikát kapott az az eljárás, mely szerint a Szakértői Bizottságot a részes államok által delegált szakértőkből töltik fel (17. cikk, 1. pont). A gyakorlat azonban bizonyította, hogy a hat évre kinevezett szakértők mandátumuk átvétele után függetlenül és pártatlanul cselekszenek. A főtitkár kijelentésével akár egyet is érthetünk, mivel meglátásunk szerint a Charta ellenőrző mechanizmusának leggyengébb láncszeme nem a Szakértői Bizottság, hanem a szankciók gyengesége a nem teljesítő államokkal szemben. Forrás: 1st Biennial Report by the Secretary General of the Council of Europe to the Parliamentary Assembly on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages, 18 October 2000. Doc. 8879. In: www.coe.int
- ²¹ A jelentés 3. számú melléklete járásként sorolta fel a 20%-os kisebbségi arányt elérő 501 magyar települést.
- ²² A Kalligram Alapítvány tanulmánya ún. árnyékjelentésként elemezte és bírálta a szlovák kormány által benyújtott időszaki jelentést. Center for Legal Analyses – Kalligram Foundation: Implementácia Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov v Slovenskej republike, február 2003. (A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának alkalmazása a Szlovák Köztársaságban, 2003 februárja.) www.cla.sk
- ²³ A roma oktatás ügye átételezen „magyar ügy” is, mivel ez érinti a magyar anyanyelvű romák oktatását.
- ²⁴ A szakközépiskolák esetében 81 609 és 6131, míg a szakmunkásképzőknél 96 309 és 8867 az idevonatkozó szlovák–magyar tanuló létszám.
- ²⁵ A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen (UKF) működő „túlnyomórészt” magyar nyelven folyó pedagógusképzés mellett a jelentés készítője megemlítette a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tanszékét is, mint kisebbségi felsőoktatási intézményt. Ez utóbbi intézményt véleményünk szerint csak erős túlzással lehet kisebbségi intézménynek nevezni, mivel más feladatokat lát el, mint a kifejezetten kisebbségeknek alapított egyetemi szakok. Az ilyen kiemelt fővárosi egyetemeken lévő

magyar tanszékék általában a felvett hallgatók alacsony létszáma miatt nem alkalmasak a kisebbségi iskolarendszer pedagógushiányának leküzdésére, emellett a feladatuk is más: a két ország közötti kulturális kapcsolatok ápolására képeznek magasan kvalifikált szakembereket. A jelentés nem említi az 1998-ban létesített a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen Finnugor és Balti Nyelvek Tanszékét, ahol magyar nyelvű tolmácsokat és fordítókat képeznek. Véleményünk szerint erre az intézményre is érvényesek a Comenius Egyetem magyar tanszékével kapcsolatosan elmondottak.

- ²⁶ A büntetőeljárásban például egy 1967-ben hozott jogszabály (34/1967) teremti meg annak lehetőségét, hogy a vádlott tolmácsot vehessen igénybe, amennyiben nem ismeri az eljárás nyelvét.
- ²⁷ Ezek a 9. cikk következő pontjai: 1. ai., 1. bi., 1. ci.
- ²⁸ Például az alsósintű komáromi és dunaszerdahelyi jogi fórumokon a magyar nyelvet be lehetett volna vezetni, amennyiben mindkét peres fél beleegyezését adta volna. Ezt a helyi adminisztráció átképzésével viszonylag olcsón meg lehetett volna teremteni.
- ²⁹ Center for Legal Analyses—Kalligram Foundation: Implementácia Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov v Slovenskej republike, február 2003., Súdnictvo. www.cla.sk
- ³⁰ A törvény a női családnnevekkel kapcsolatban 4. cikkének 4. bekezdése kimondta, hogy idegen nyelvek esetében nem szükséges a nemre utaló „megfelelő szlovák végződés” használata.
- ³¹ Az anyakönyvekről szóló törvény 16. cikke megerősítette az a jogot, hogy a nem szlovák nemzeti-ségű nők esetében anyakönyvezéskor kérhető a nemre utaló szlovák végződés elhagyása. A 19. cikk 3. bekezdése lehetővé tette, hogy a „nem szlovák nemzetiségűek” szlovák nyelven anyaköny-vezett utónevüket anyanyelvi alakban használhassák.
- ³² A törvény 1. cikke a 20%-os nemzetiségi aránnyal rendelkező településeknek engedélyezte a hivatalos közúti jelzőtábla alatt tájékoztató célzatú táblák elhelyezését. A 2. cikk egyértelművé teszi, hogy a települést megjelölő táblák esetében ténylegesen csak tájékoztató célzatúak a kisebbségi nyelvű jelölések, mivel a közokiratokban, települési bélyegzőkön, térképészeti kiadványokban és a postaforgalomban csak a hivatalos nyelvű megjelölések használhatók.
- ³³ Az anyakönyvvezetőkkel kapcsolatosan a jelentéstevő megjegyzi, hogy kb. 10%-uk beszél magyarul is, ami szintén durva becslésnek tűnik, mivel semmiféle felmérést sem jelöl meg forrásul. S mégha az adatok megfelelnek is valóságnak, azt az érzetet keltik, mintha az állam célirányosan foglalkoztatná ezeket az alkalmazottakat, hogy számuk megfelelően a magyar kisebbség összlakosságán belüli arányának. Ennek azonban nincsenek meg a törvényi feltételei, sőt az 1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvény is inkább „ez ellen dolgozik”. A jelentéstevő állításaival ellentétben a szlovákiai valóság azt mutatja, hogy az 50% alatti kisebbségi számarányú településeken (például Léva, Vágsellye) meglehetősen szűkre szabottak a magyar nyelv használatának intézményi keretei.
- ³⁴ E cikk írásakor a magyar főszerkesztőség Pátria Rádió néven sugározza műsorát.
- ³⁵ A magyar nyelvű kereskedelmi rádiók hiánya miatt a dél-szlovákiai régióban azok a szlovákiai hirdető, akik a helyi magyar nemzetiségű lakosságot célozzák meg termékeikkel és szolgáltatásaikkal, arra kényszerülnek, hogy a határ mentén sugárzó regionális magyarországi adókat (pl. Kék Duna Rádió, Dunakanyar Rádió) keressék meg hirdeteikkel. A hirdető ezen „kényszerű” lépése azt eredményezi, hogy nem halmozódik fel megfelelő nagyságú anyagi alap a szlovákiai magyar kereskedelmi rádiózás számára, ezzel párhuzamosan a hirdetések utáni adóbevételek sem a szlovák költségvetésbe folynak be.
- ³⁶ P. Šrámek, a Szlovák Rádió programigazgatójának jelentése a Szlovák Rádió nemzetiségi kisebbségekkel és etnikai csoportokkal kapcsolatos műsorairól Jarábik Gabriella (SZK Kulturális Minisztériuma Kisebbségi Szekciójának általános igazgatója) részére. (Požadované údaje, výkony vo vysielaní i krátke charakteristiky programov pre národnostné menšiny a etnické skupiny.

- P. Šráamek programový riditeľ Slovenského rozhlasu, (adresát) G. Jarábiková generálna riaditeľka sekcie menšinových kultúr Ministerstvo kultúry SR), 1999. 9. 3., kézirat
- 37 1999-hez képest 2002-ben 113 órával sugárzott többet a magyar adás, ami kb. heti 2 óra többletet jelentett.
- 38 A fenti probléma e cikk írásakor is aktuális, mivel az ultra rövid hullámú sugárzásra való áttérés során Szlovákia nem biztosított megfelelő lefedettséget a magyar nyelvterület számára. Az is felmerült, hogy a Pátria Rádió számára magyarországi frekvenciákat vesznek igénybe.
- 39 Az időszaki jelentés készítője ebben az esetben nem adta meg a pontos évet, de a rádióadásokról készített kimutatással összevetve, valószínűleg a 2002-es év adatairól lehetett szó.
- 40 J. Filo, Szlovák Televízió programigazgatója jelentése a Szlovák Televízió kisebbségekkel kapcsolatos műsorairól Jarábik Gabriella (SZK Kulturális Minisztériuma Kisebbségi Szekciójának általános igazgatója) részére. Rozvoj národnostného vysielania v roku 1999. J. Filo programový riditeľ STV, (adresát) G. Jarábiková generálna riaditeľka sekcie menšinových kultúr Ministerstvo kultúry SR, 1999. 8. 31., kézirat
- 41 A tanács pontos szlovák nyelvű megnevezése: Rada pre vysielanie a retransmisiu.
- 42 A Tanács állásfoglalása a közszolgálati televízióban (STV) nemzetiségi kisebbség nyelvén sugárzott reklámfilmről. (Stanovisko Rady k reklame vysielanej v jazyku národnostnej menšiny na okruhu verejnoprávnej STV, č. 59/2003/TV.) In: www.rada-rtv.sk
- 43 Az állásfoglalás többek között hivatkozik a Nemzeti kisebbségek védelmének európai keretegyezménye (Keretegyezmény) 9. cikkének 1. és 4. bekezdésére. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját viszont meg sem említi.
- 44 A Nyelvi Chartával kapcsolatosan felsorolt 9 kisebbségen kívül támogatásban részesül még a morva, orosz és zsidó kisebbség is.
- 45 Az időszaki jelentés az 1998 utáni demokratikus változásokra utalva, hangsúlyozta, hogy csak egy titkár dolgozott a minisztérium megbízásából, a többi tagot a szlovákiai kisebbségek delegálták.
- 46 A 2001-es népszámlálás szerint Szlovákia népességének 14,2%-a tartozott valamely kisebbséghez, a magyar népesség számaránya 9,7%.
- 47 Az időszaki jelentés 1. melléklete az 1999 és 2002 közötti időszakra vonatkozólag részletesen is tartalmazza az egyes kisebbségeknek kulturális rendezvényekre, az időszakosan és rendszeres megjelenő kiadványokra folyósított összegeket.
- 48 A magyar intézmények a következők: komáromi Jókai Színház, kassai Thália Színház, komáromi Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeuma, Szlovákia Magyar Kultúra Múzeuma (Pozsony), Ifjú Szívek táncegyüttes (Pozsony).
- 49 Az időszaki jelentés ezen megállapítása véleményünk szerint nem azt jelenti, hogy nincsenek ilyen jellegű problémák, inkább azt, hogy a magyar „kisebbséghez tartozó személyek” a több évtized alatt kialakult nyelvi gyakorlatot „természetesnek” veszik és nem törekednek annak megváltoztatására, nem kezdeményezik a kisebbségi nyelv használatának kiterjesztését. Sok esetben még a törvények által nyújtott lehetőségeket sem ismerik, illetve ha ismerik is, nem mernek erre hivatkozni, mivel nem kívánják ezzel is nehezíteni az ügyintézés menetét. Erre a jelenségre az Európa Tanács főtitkára is felhívta a figyelmet 2002-ben kiadott – a Chartához kapcsolódó második, kétévenként publikált – jelentésében, amely szerint ez a jelenség majd mindegyik kisebbség esetében megfigyelhető, mivel nem akarnak „bajkeverőnek” (trouble-maker) mutatkozni a hivatalnokok szemében. Ezen a területen a magyar érdekvédelmi szervezeteknek kellene aktívabb tevékenységet kifejteni. A kisebbségek ilyen jellegű „nyelvhasználati passzivitása” természetesen a többi intézmény, nyelvhasználati szintér esetén is megfigyelhető.
- 50 Ami egy Komáromban vagy Dunaszerdahelyen kezelt magyar anyanyelvű kórházi beteg számára természetes (például orvosával magyarul beszélhet, magyar tévéadás) az a szórványterületeken (pl. Nyitra) szinte elképzelhetetlen.

- ⁵¹ A 2004. május 1-jei európai uniós csatlakozáshoz fűzött kisebbségi nyelvhasználati „várakozásokat” a gyakorlat nem igazolta.
- ⁵² A Szakértői Bizottság jelentése, a szlovák kormány válasza és a Miniszteri Bizottság ajánlásai egy dokumentumban kerültek publikálásra. L. Report of the Committee of Experts on the Application of the Charter in Slovakia. ECRML (2007)1, Strasbourg, 21 february 2007 (www.coe.int)
- ⁵³ E cikk írásakor érvényben lévő, 2001-ben megalkotott önkormányzati megyerendszer is ezeket a határokat fogadta el.
- ⁵⁴ Egy 10%-os küszöb nem is annyira a magyar nyelvhasználat szempontjából lenne fontos, mit inkább a kisebb létszámú kisebbségi nyelvet (pl. ukrán-ruszin, lengyel) használók esetében. A magyar nyelv esetében a szórványterületeknél (pl. Lévai járás, Zobor-vidék) lenne nagyobb jelentősége egy alacsonyabb nyelvhasználati küszöbnek.
- ⁵⁵ A törvényi szabályozás szerint például Komárom város neve kiírható, de a részét képző Gadóc neve már nem használható. A Szakértői Bizottság nem tért ki a „táblák” nagyságának kérdésére. A szlovákiai gyakorlat szerint a fehér alapú államnyelvű tábla alá csak kisebb méretű kék alapú kisebbségi nyelvű tábla tehető ki. Ez a kisebbségi nyelv másodrangú voltát sugalmazza. A Szakértői Bizottság utalhatott volna a romániai és szerbiai (vajdasági) gyakorlatra, ahol az „államnyelvű” tábla méretével és színével megegyező a kisebbségi nyelvű tábla.
- ⁵⁶ A törvény szövege ezzel kapcsolatosan nem ad további információt, az érintett településeket sem sorolta fel.
- ⁵⁷ Ez a kereskedelmi rádióadások esetében azt jelenti, hogy minden információt kétszer kellene „leadni”, egyszer kisebbségi és egyszer pedig államnyelven. Tévéadások esetében a feliratozás némi könnyebbséget jelent, viszont ez is drágítja a műsorok gyártását. A szerző műsorokkal kapcsolatos kérdésére válaszolva az észak-komáromi – szlovák és magyar nyelven sugárzó – városi televízió egyik munkatársa a fentiekkel indokolta azt a tényt, hogy a dél-komáromi testvérintézménytől viszonylag kevés műsort vesznek át.
- ⁵⁸ A szerző meglátása szerint a szlovák kormány valószínűleg nem tartotta volna helyesnek német kisebbségi kiadványként elszámolni egy Magas-Tátráról szóló német nyelvű turisztikai kiadvány költségeit. A magyar nyelv esetében ilyen fenntartások úgy látszik, nem voltak.
- ⁵⁹ A kisebbségi kultúrák finanszírozásáról szóló törvénytervezet – amelyet az MKP dolgozott ki – végül is nem került elfogadásra a második Dzurinda-kormány idején. Ennek több oka is volt. A szlovák koalíciós partnerek először sokallották a magyar párt által meghatározott támogatási keretösszeget, ami a szlovák költségvetés bevételeinek 0,15%-a lett volna. Az MKP késnek mutatkozott az igényei mérséklésére, mivel hajlandóságot mutatott a kulturális minisztérium költségvetésének 11-15%-nak elfogadására. A szlovák pártok még ezt is sokallották, mivel a kulturális minisztérium költségvetésének 0,15% tartották elfogadhatónak. A szlovák pénzügyminisztérium a támogatás formáját kifogásolta, mivel 2001-ben megszüntették az összes állami alapot, s nem tartották ésszerűnek, hogy a kisebbségi kultúrák esetében kivételt tegyenek és visszaállítsák ezt a finanszírozási formát.
- ⁶⁰ 1st Biennial Report by the Secretary General of the Council of Europe to the Parliamentary Assembly on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages, 18 October 2000. Doc. 8879. In: www.coe.int